ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՐՄԱՎԻՐԻ ՄԱՐԶՊԵՏ

ՈՐՈՇՈՒՄ

«19» հունվարի 2016թ. N 06

ք. Արմավիր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՄԱՎԻՐԻ ՄԱՐԶԻ 2015-2018 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳՐԻ 2015 ԹՎԱԿԱՆԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԼԱՆԻ ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳԻ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 1997 թվականի մայիսի 6-ի Ն Հ-728 հրամանագրի 1.5 կետի «ա» ենթակետով, 1.6 կետով և հիմք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզպետի 2014 թվականի հունիսի 03-ի N 108 որոշմամբ ստեղծված մոնիտորինգի և գնահատման խմբի 2016 թվականի հունվարի 19-ի արձանագրությունը.

որոշում եմ՝

1. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2014 թվականի դեկտեմբերի 11-ի «Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզի 2015-2018 թվականների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին» N 1458-Ն որոշմամբ հաստատված Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզի 2015-2018 թվականների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի 2015 թվականի տարեկան աշխատանքային պլանի մոնիտորինգի և գնահատման տարեկան հաշվետվությունը՝ համաձայն հավելվածի:
2. Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզպետարանի աշխատակազմի ղեկավարին (Փ.Կարապետյան)՝ ապահովել սույն որոշումից բխող անհրաժեշտ գործառույթների իրականացումը:
3. Սույն որոշումն ուժի մեջ է մտնում ընդունման պահից:

ՄԱՐԶՊԵՏ՝ Ա. ՂԱՀՐԱՄԱՆՅԱՆ

Արձանագրություն

ՀՀ Արմավիրի մարզային զարգացման հանձնաժողովի նիստի

19.01.2016թ.

Նախագահությամբ՝ ՀՀ Արմավիրի մարզպետ Ա. Ղահրամանյանի

ՕՐԱԿԱՐԳ՝

ՀՀ Արմավիրի մարզի 2015-2018թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի 2015 թվականի տարեկան աշխատանքային պլանի մոնիտորինգի և գնահատման տարեկան հաշվետվության քննարկում և հաստատում:

ՄԱՍՆԱԿՑԵՑԻՆ՝

ՀՀ Արմավիրի մարզային զարգացման հանձնաժողովը:
Մոնիտորինգի և գնահատման խումբը:
ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի աշխատակազմի կառուցվածքային ստորաբաժանումների ղեկավարներ:

ԱՐՏԱՀԱՅՏՎԵՑԻՆ՝

ՀՀ Արմավիրի մարզպետ պարոն Ա. Ղահրամանյանը
ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի աշխատակազմի ղեկավար Փ.Կարապետյանը
ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի աշխատակազմի զարգացման ծրագրերի և վերլուծության բաժնի պետ Լ.Մուշեղյանը:

ՈՐՈՇԵՑԻՆ՝

Հավանություն տալ ՀՀ Արմավիրի մարզի 2015-2018թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի 2015 թվականի տարեկան աշխատանքային պլանի մոնիտորինգի և գնահատման տարեկան հաշվետվությանը և ներկայացնել ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության քննարկմանը:

ՄԱՐԶՊԵՏ՝ **Ա. ՂԱՀՐԱՄԱՆՅԱՆ**

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Հայաստանի Հանրապետության
Արմավիրի մարզպետի
2016թվականի հունվարի 19-ի
N 06 որոշման

ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳԻ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՄԱՎԻՐԻ ՄԱՐԶԻ 2015-2018 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳՐԻ 2015 ԹՎԱԿԱՆԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԼԱՆԻ

ԱՐՄԱՎԻՐ 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1.	**ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ**	3
2.	**ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ**	4
3.	**ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ, ՓՄՁ ԵՎ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՏՎԱԾԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ**	6
4.	**ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏ**	8
4.1.	Կրթություն	8
4.2.	Մշակույթ	12
4.3.	Սպորտ և երիտասարդության հարցեր	15
4.4.	Առողջապահություն	18
4.5.	Սոցիալական պաշտպանություն, ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանություն	21
5.	**ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ**	26
6.	**ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**	31
7.	**ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅՈՒՆ**	35
8.	**ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ**	38
9.	**ՄԱՐԶԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ**	40
9.1.	Ճանապարհաշինություն, տրանսպորտային ենթակառուցվածքներ	40
9.2.	Ջրամատակարարում	41
9.3.	Գազամատակարարում	43
9.4.	Էներգետիկա	44
10.	**ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ, ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ**	45
10.1.	Տարածքային կառավարում	45
10.2.	Տեղական ինքնակառավարում	49
10.3.	Քաղաքացիական հասարակություն	53
11.	**ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻՑ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**	56

1. ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԿԶԾ	- Կայուն զարգացման ծրագիր
ՄԶԾ	- մարզի զարգացման ծրագիր
ԱՄՆ	- Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
ԱՎԾ	- Ազգային վիճակագրական ծառայություն
ՏԻՄ	- տեղական ինքնակառավարման մարմին
ՀԿ	- հասարակական կազմակերպություն
ՋՕԸ	-ջրօգտագործողների ընկերություն
ՊՓԲԸ	- պետական փակ բաժնետիրական ընկերություն
ՓԲԸ	- փակ բաժնետիրական ընկերություն
ՊՈԱԿ	- պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՍԾՏԳ	-սոցիալական ծառայությունների տարածքային գործակալություն
ՓՄՁ	- փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն
ՓՄՁ ԶԱԿ	-փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոն
ՓՄՁ ԶՄԽ	- փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման մարզային խորհուրդ
ՀԱԷԿ	- Հայկական ատոմային էլեկտրակայան
ՏԱՊ	- տարեկան աշխատանքային պլան
ՄԳ	- մոնիտորինգ և գնահատում
ՄԻԱՎ/ՁԻԱՎ	- մարդու իմունային անբավարարության վիրուս /ձեռքբերովի իմունային անբավարարության հիվանդություն
ԶԼՄ	- զանգվածային լրատվության միջոց

2. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզի 2015-2018 թվականների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի (այսուհետ՝ Ծրագիր) 2015 թվականի տարեկան աշխատանքային պլանի մոնիտորինգի և գնահատման տարեկան հաշվետվությունը կազմվել է Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզպետի 2014 թվականի հունիսի 3-ի N 108 որոշմամբ ստեղծված մոնիտորինգի և գնահատման խմբի կողմից:

Ծրագրի ընդհանուր բնութագիրը

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2014 թվականի դեկտեմբերի 11-ի N 1458-Ն որոշմամբ հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզի 2015-2018 թվականների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագիրը: Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարի 2015 թվականի մայիսի 12-ի թիվ 431-Ա հրամանով հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի 2015 թվականի իրականացման տարեկան աշխատանքային պլանը ըստ համապատասխան հավելվածների:

ՏԱՊ-ի նպատակներն են.

1) Հնարավոր բոլոր ռեսուրսների համախմբումը ՄԶԾ-ով նախատեսվող 2015 թվականին իրականացվելիք միջոցառումների իրականացման համար
2) Նախատեսվող միջոցառումների շաղկապումը ՄԶԾ-ի արդյունքների հետ՝ «տրամաբանական հենքի» համակարգի օգնությամբ
3) Միջոցառումների իրականացման ցուցանիշների և արդյունքների ներառումը տրամաբանական հենքում
4) Հնարավորության դեպքում միջոցառումների իրականացման ժամկետների՝ ըստ եռամսյակների և դրանց իրականացման համար պատասխանատու կազմակերպությունների սահմանումը
5) Դեռևս ֆինանսական միջոցներով չապահովված միջոցառումների համար ֆինանսավորման ռազմավարությունների սահմանումը:

ՏԱՊ-ի իրագործման ընթացքում ակնկալվում է 2015 թվականի կտրվածքով ստանալ հետևյալ հիմնական արդյունքները.

1) Մարզի տնտեսության աճի տեմպերի արագացում և դրա հիման վրա շոշափելի արդյունքների արձանագրում
2) Բնակչության եկամուտների աճ և մարդկային աղքատության կրճատում
3) Բնակչության զբաղվածության աճ և գործազրկության մակարդակի նվազում
4) Արդյունաբերության զարգացում
5) Գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման ծավալների և ապրանքայնության մակարդակի բարձրացում
6) Մարզի բնապահպանական իրավիճակի բարելավում
7) Բնակչությանը տրամադրվող սոցիալական ծառայությունների որակի և մատչելիության աստիճանի էական բարձրացում
8) Մարզային և համայնքային ենթակառուցվածքների զարգացում
9) Տարածքային կառավարման արդյունավետության բարձրացում
10) Մարզպետարանի կարողությունների ուժեղացում
11) Կառավարման արդյունավետության բարձրացում՝ օպտիմալ ապակենտրոնացում

12) Տեղական ինքնակառավարման մարմինների հնարավորությունների և լիազորությունների հիմնավորված ընդարձակում
13) Հանրային կառավարման համակարգում հրապարակայնության, թափանցիկության և հաշվետվողականության սկզբունքների արմատավորում
14) Քաղաքացիական հասարակության մասնակցային գործընթացի ակտիվացում, մարզային և համայնքային գործընթացներին բնակչության իրազեկվածության աստիճանի բարձրացում
15) Տեղեկատվության ազատության աստիճանի բարձրացում:

Ծրագրի ֆինանսավորումը

ՀՀ Արմավիրի մարզի 2015-2018թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի իրագործման համար պահանջվող ֆինանսական միջոցները և նրանց ծախսման ուղղությունները գնահատված են՝ պահանջվող ընդհանուր գումարը 2015-2018թթ. կազմել է ավելի քան 128,6մլն.դրամ:

2015թ. ՀՀ Արմավիրի մարզի բոլոր ոլորտների կարիքների գնահատումը կազմել է 24,411,878.9 հազ.դրամ որից՝

պետական բյուջե	4,845,708.9 հազ.դրամ
-սեփական միջոցներ	1,772,808.9 հազ.դրամ
-վարկային միջոցներ	3,072,900.0 հազ. դրամ
համայնքային բյուջե	990,690.0հազ.դրամ
մասնավոր ներդրողներ	11,957,460.0 հազ.դրամ
այլ աղբյուրներ	6,618,020.0 հազ. դրամ

2015թ. բոլոր ոլորտների իրական ներդրումների չափը կազմել է 19,991,381.3 հազ.դրամ, որից՝

պետական բյուջե	6,836,470.6 հազ.դրամ
-սեփական միջոցներ	3,763,570.6 հազ.դրամ
-վարկային միջոցներ	3,072,900.0 հազ.դրամ
• միջազգային կազմակեր-պություններ և դոնորներ	216,760.7 հազ.դրամ
• համայնքային բյուջե	980,690.0 հազ.դրամ
• մասնավոր ներդրողներ	11,957,460.0 հազ.դրամ

ՄԶԾ-ի և ՏԱՊ-ի տարբերությունը կազմում է՝ -4,420,497.6 հազ.դրամ:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ փաստացի կատարվել են շուրջ 11,066,555.9հազ. դրամի ծրագրեր, որից՝

պետական բյուջե	8,169,814.7հազ.դրամ
-սեփական միջոցներ	4,507,319.6հազ.դրամ
-վարկային միջոցներ	3,662,495.1հազ.դրամ
• միջազգային կազմակեր-պություններ և դոնորներ	268,796.2հազ.դրամ
• համայնքային բյուջե	815,609.7հազ.դրամ
• մասնավոր ներդրողներ	1,812,335.2հազ.դրամ

2015 թվականի տարեկան աշխատանքային պլանով նախատեսված 01.07.2015թ. և 31.12.2015թ. դրությամբ իրականացված միջոցառումների կատարման վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներկայացված է հավելված 1-ում:

ՀՀ Արմավիրի մարզի 2015-2018թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի 2015թ. առաջին կիսամյակի և տարեկան գնահատված կարիքների և տարեկան աշխատանքային պլանի փաստացի կատարման վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներկայացված է հավելված 2-ում:

Ծրագրի մոնիտորինգի և գնահատման հայեցակարգը

ՄԶԾ-ն ունի մոնիտորինգի և գնահատման համապարփակ հայեցակարգ, որը բաղկացած է 4 հիմնական բաղադրիչներից.

1) Քաղաքականության ուսումնասիրում
2) ՄԶԾ ցուցանիշների և թիրախների վերանայում
3) Մասնակցային մոնիտորինգ և գնահատում
4) Ազդեցության գնահատում:

Ծրագրի հաշվետվության կառուցվածքը

ՄԶԾ միջանկյալ (կիսամյակային) հաշվետվության ոլորտային բաժինների կառուցվածքը բաղկացած է չորս հիմնական բաժիններից.

1) Քաղաքականության վերլուծություն
2) Իրականացման առաջընթացը
3) Խնդիրները
4) Քաղած դասերը և հետագա քայլերը:

Քաղաքականության վերլուծություն. Այստեղ ամփոփվել են ոլորտի համար տարվա կտրվածքով առաջարկված ցուցանիշները և միջոցառումները:

Իրականացման առաջընթացը. Այս բաժնում նշվել են 2015 թվականի տարեկան ձեռքբերումները և դրանք կապվել ՏԱՊ-ի արդյունքային ցուցանիշների հետ:

Խնդիրները. Այստեղ նկարագրվել են տարվա ընթացքում ծագած յուրահատուկ խնդիրները և խոչընդոտները:

Քաղած դասերը և հետագա քայլերը. Այս բաժինը բացահայտում է հետագա այն խնդիրները, որոնք բյուջեի և պլանավորման գործընթացի հիմքը կհանդիսանան:

3. ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ, ՓՄՁ ԵՎ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՏՎԱԾԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

3.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Արդյունաբերության ոլորտի զարգացմանը խթանելու, արտադրական հզորությունների վերագործարկման, նոր աշխատատեղերի ստեղծման նպատակով 2015թ. ընթացքում ևս նախատեսվում է շարունակել հետևյալ միջոցառումների իրականացումը.

1) արդյունաբերական ներուժի ճիշտ գնահատում և միջազգային փորձի ուսումնասիրություն
2) մարզի արդյունաբերական ձեռնարկությունների արտահանման ներուժի բացահայտում և խթանում
3) արդյունաբերական ձեռնարկություններին որակյալ աշխատուժի (բանվորական) ապահովման նպատակով մարզում միջին մասնագիտական և արհեստագործական հաստատությունների ստեղծման ուղղությամբ հետազոտությունների իրականացում
4) ոչ արդիական տեխնոլոգիաները նորերով փոխարինում
5) միջազգային շուկայում տնտեսության այլ ճյուղերում ոլորտի արտադրանքի և ծառայությունների ներդրում
6) մարզի մի շարք համայնքներում պտղի և բանջարեղենի վերամշակման փոքր արտադրությունների հիմնման և զարգացման գործընթացին օժանդակում
7) պահածոների դիվերսիֆիկացիայի և նոր արտադրատեսակների (մսի, ձկնամթերքի, սնկի և այլ պահածոների, մրգի) ներկայացման գործընթացին օժանդակում
8) խաղողի մթերման ծավալների ավելացում (օժանդակել մարզում խաղողագործության ոլորտի զարգացմանն ու ծավալային աճին՝ շեշտը դնելով հատուկ տեխնիկական տեսակների

ավելացման վրա), այս առաջարկությունը բխում է մարզում բազմաթիվ մթերողների առկայությունից և մթերման պատրաստակամությունից

9) Հայաստանում (մարզում) ձկան կերերի արտադրության հիմնման հնարավորության ուսումնասիրում, ինչը թույլ կտա նվազեցնել ձկան ինքնարժեքը
10) մարզում ձկան վերամշակման (պահածոների արտադրություն, ձկան սառեցում, չորացում, ծխեխաշում և այլն) արտադրության ստեղծմանն օժանդակում՝ նախապես իրականացնելով իրագործելիության հետազոտությունը:

Մասնավոր հատվածի զարգացման հիմնախնդիրների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ մարզի տնտեսության հետագա զարգացման համար կարևոր է անցում կատարել առանձին ոլորտների և տարածաշրջանների մակարդակով մասնավոր հատվածի զարգացման հետևյալ ծրագրային միջոցառումների իրականացմանը՝

1) ՓՄՁ աջակցման և մասնավոր հատվածի զարգացման տարածաշրջանային ծրագրերի մշակում: Ծրագրերի մշակման առաջին փուլում պետք է հստակեցվեն գործարարության զարգացման այն ռեսուրսները, որոնք տարածաշրջանի համայնքները պատրաստ են տրամադրել մասնավոր ներդրումները խրախուսելու համար:
2) Գերակա ոլորտներում մասնավոր հատվածի զարգացման մարզային հայեցակարգերի ընդունում: Մասնավոր ներդրումների ներհոսքին նպաստող մեկ այլ կարևոր գործոն է մարզի համար գերակա ոլորտների զարգացման հայեցակարգերի ընդունումը: Հայտնի է, որ մարզի բոլոր տարածաշրջանների համար գերակա ոլորտներ են գյուղմթերքների վերամշակումը և իրացումը, ինչպես նաև զբոսաշրջությունն ու հարակից ծառայությունները: Սակայն, որպեսզի ներդրումներն արդարացված լինեն և նվազի նրանց ռիսկայնությունը, անհրաժեշտ է հստակեցնել այդ ապրանքների և ծառայությունների պահանջարկի ծավալները և իրացման շուկաները:
3) Մասնավոր ներդրումների խթանման միջոցառումների կազմակերպում:

Այս նպատակներին հասնելու համար կարևորվում է ՓՄՁ ԶԱԿ-ի Արմավիրի մարզի ներկայացուցչությունների, մարզպետարանի, մարզի խորհրդի, մարզի տեղական ինքնակառավարման մարմինների անմիջական աջակցությունն ու մասնակցությունը գործընթացին:

Կարևոր է շեշտը դնել հատկապես ՓՄՁ աջակցության տարեկան պլանում գյուղական համայնքների շահառուների տեսակարար կշռի մեծացման վրա:

Առաջարկվում է բարձրացնել գործարար ակտիվությունը մարզում բիզնես պլանավորման և կառավարման տարածաշրջանային հատուկ մոտեցումների կիրառման միջոցով՝ ներգրավելով այդ գործընթացներում ՏԻՄ-երին և համայնքների գործարար ներկայացուցիչներին:

3.2. Իրականացման ձեռքբերումները

Արմավիրի մարզի արդյունաբերությունը մասնագիտացած է էլեկտրաէներգիայի, սննդամթերքի, ըմպելիքի, ալկոհոլային խմիչքի արտադրության ու օգտակար հանածոների հանքավայրերի շահագործման ուղղությամբ:

Արմավիրի մարզում գրանցված են ավելի քան 45 արտադրական և 357 առևտրային ձեռնարկություններ:

2015թ. մարզի առևտրաարդյունաբերական վիճակագրական ցուցանիշներն են. 2015թ.-ի հունվար-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում թողարկվել է 42,249.9 մլն դրամի (ընթացիկ գներով) արդյունաբերական արտադրանք, որը կազմել է հանրապետությունում արտադրված արտադրանքի 4.5%-ը: 2015թ.-ի հունվար-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում արդյունաբերական արտադրանքի ծավալները նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի հետ համադրելի գներով համեմատելիս աճի տեմպը կազմել է՝ 95.0%:

2015թ.-ին մարզի արդյունաբերական կազմակերպություններում, առևտրի և սպասարկման ոլորտի ձեռնարկություններում աշխատում է շուրջ 8,019 մարդ, որից արդյունաբերության ոլորտում զբաղվածների թիվը կազմում է շուրջ 4,487 մարդ, իսկ առևտրի և սպասարկման ոլորտում՝ շուրջ 3,532 մարդ:

2015թ. մարզում մանրածախ առևտրի օբյեկտների քանակը 415-ն է, առևտրի շրջանառությունը կազմել է հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին 36,472.4 մլն դրամ, ծառայությունների ծավալը կազմել է 13,698.7 մլն.դրամ:

2015 թվականի ընթացքում Արմավիրի մարզում ՓՄՁ ոլորտում իրականացվել են մի շարք միջոցառումներ և ծրագրեր Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ-ի ՓՄՁ ներդրումներ ՈՒՎԿ-ի, Հայաստանի Զարգացման Հիմնադրամի և Հայաստանի Արտահանման ապահովագրության գործակալության հետ համատեղ:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ՓՄՁ ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմում է 1,000,000.0հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսված միջոցառումների իրատեսական բյուջեն մասնավոր ներդրողների միջոցներով կազմում է 1,000,000.0հազ. դրամ.

- Երասխահուն համայնքում վերամշակման գործարանի կառուցան աշխատանքներ

Մասնավոր ներդրողների միջոցներով հայ-չեխական «Գրինէկո-Կաս» ՍՊԸ-ի կողմից նախատեսվում է իրականացնել Արմավիրի քաղաքային համայնքում աղբի վերամշակման գործարանի կառուցման և ջերմոցային տնտեսություն հիմնելու ներդրումային ծրագիր՝ 33.0մլն եվրո արժողությամբ: 31.12.2015թ. դրությամբ առկա է ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշումը՝ գործարանի կառուցման և ջերմոցային տնտեսություն հիմնելու նպատակով ուղղակի վաճառքի ձևով հողամաս օտարելու մասին:

3.3. Խնդիրները

Վերոնշյալ ցուցանիշների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Արմավիրի մարզում դեռևս ցածր է ՓՄՁ սուբյեկտների տարածաշրջանային ընդգրկվածությունը: Շարունակում է խնդիր մնալ սկսնակ գործարարների և գյուղական համայնքների ներգրավվածությունը աջակցության ծրագրերում:

3.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

ՓՄՁ աջակցման ծրագրի արդյունավետ շարունակությունը կարևոր նախադրյալ կհանդիսանա մարզում մասնավոր հատվածի զարգացման ռազմավարության մշակման համար:

4. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏ

4.1. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

4.1.1 Քաղաքականության վերլուծություն

2015 թվականին ևս կրթության ոլորտի ռազմավարական մոտեցումները կիրառվելու են Արմավիրի մարզում, մասնավորապես՝ ՀՀ կառավարության կողմից առաջնահերթ են համարվում նախադպրոցական կրթության մատչելիության ապահովման, հանրակրթական համակարգի արդյունավետության բարձրացման, դպրոցների նյութատեխնիկական բազայի, ուսումնածրագրային և ուսումնամեթոդական նյութերի բարելավման, մասնագիտական կրթության բովանդակության արդիականացման և որակի բարձրացման ռազմավարական ուղղությունները և համապատասխան միջոցառումները:

Այդ միջոցառումների արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է հաշվի առնել մարզային առանձնահատկությունները:

Կրթության որակի և մատչելիության բարձրացումը դիտվում է որպես այս ոլորտի զարգացման գերակա նպատակ: 2015թ. ևս ուշադրություն է դարձվելու կրթության համակարգում տեղի ունեցող բարեփոխումներին: Անհրաժեշտ է նաև իրականացնել հատուկ կրթական և առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների հանրակրթական համակարգում ինտեգրելուն ուղղված համապատասխան միջոցառումներ:

Շարունակվել են դպրոցների վերանորոգման, տեխնիկական վերազինման և գույքի թարմացման միջոցառումները, ուսուցիչների մասնագիտական կարողությունների բարձրացման, դպրոցների, որպես ինքնակառավարման մարմինների, ուժեղացման, նախադպրոցական և մասնագիտական կրթության զարգացման ծրագրերը:

4.1.2 Իրականացման առաջընթացը

Հաշվետու ժամանակաշրջանում գործել են մարզային ենթակայության

- 91 միջնակարգ
- 21 հիմնական և
- 2 հատուկ դպրոցներ

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության ենթակայության

- 6 ավագ դպրոցներ
- 1 կրթահամալիր
- 1 միջնակարգ դպրոց
- 1 ռազմամարզական վարժարան:

Մարզում առկա քաղաքային և գյուղական 62 մանկապարտեզներում գործել են 185 խումբ՝ 5134 երեխաներով:

Մարզային ենթակայության դպրոցներում ընդգրկված աշակերտների թիվը 2015թ. սեպտեմբերին կազմել է 31610, որից 3738-ը՝ առաջին դասարանցիներ:

Մարզի հանրակրթական դպրոցներում դասավանդել է 3276 ուսուցիչ, որոնցից 9-ը ստացել են տարակարգ: Ատեստավորվել են 471 ուսուցիչներ, 2015 թվականին վերապատրաստվել են ևս 428 ուսուցիչներ, որոնց ատեստավորումից հետո ավարտվել է ատեստավորման հնգամյա ծրագիրը:

2015-2016 ուսումնական տարվա սկզբից ներառական կրթություն են իրականացնում մարզի 17 դպրոցներ՝ 537 երեխաների համար:

Մարզի դպրոցները համագործակցում են տարբեր միջազգային կազմակերպությունների և բազմաթիվ կրթական ծրագրերի հետ: Սարդարապատի միջնակարգ դպրոցը ստացել է <<Գերմաներեն լեզվի դիպլոմի դպրոց>> կարգավիճակ՝ A2 B1 մակարդակների ծրագրով:

Անցկացվել են «Տարվա լավագույն ուսուցիչ», «Տարվա լավագույն տնօրեն» և «Տարվա լավագույն դաստիարակ» մրցույթների, ինչպես նաև Հայ Առաքելական Եկեղեցու և ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության համատեղ հայտարարած <<Լավագույն ուսուցիչ>> մրցույթների մարզային փուլերը, հաղթող ճանաչվածները մասնակցել են մրցույթների հանրապետական եզրափակիչ փուլերին:

Համագործակցելով Հայաստանի Շախմատի ակադեմիայի հետ կազմակերպվում է <<Շախմատ>> առարկան դասավանդող ուսուցիչների 2015 թ. վերապատրաստումը: Մարզի բոլոր հանրակրթական դպրոցներն ունեն շախմատի բարեկարգ և կահավորված դասասենյակներ:

Անցկացվել է ՀՀ դպրոցականների 2015-2016 ուստարվա շախմատի օլիմպիադան:

Վաղարշապատի Խ.Աբովյանի անվան N 4 հիմնական դպրոցի աշակերտներ Շանթ Հարությունյանը և Բարսեղ Աթայանը հաղթող են ճանաչվել <<Արմենիա>> հեռուստաընկերության կողմից նախաձեռնած՝ <<Ամենախելացին>> նախագծի 2015թ.

եթերաշրջանում, իսկ նույն դպրոցի երգչախումբը առաջին մրցանակի է արժանացել «Երգող Հայաստան» մանկապատանեկան երգչախմբերի 8-րդ հանրապետական մրցույթ-փառատոնում:

2015թ. ընթացքում արտերկրից մարզի դպրոցներ է ընդունվել 244 աշակերտ:

Որպես նորարարական նախաձեռնություն 2015 թվականի ընթացքում կազմակերպվել է <<Տարվա լավագույն դպրոց>> մարզային մրցույթը, որի արդյունքում որոշվել են մրցույթի չորս անվանակարգերում հաղթող ճանաչված դպրոցները: Գլխավոր և «Լավագույն դպրոց» մրցանակին է արժանացել Վաղարշապատի թիվ 4 հիմնական դպրոցը:

<<Դպրոցական սնունդվ ծրագրում ընդգրկված են 38 դպրոցներ, տարրական դասարանների 5523 աշակերտներով:

Գազով լոկալ ջեռուցում ունեն մարզի 88, իսկ հեղուկ վառելիքով ջեռուցվում են 20, էլեկտրականությամբ՝ 6 դպրոցներ: Աշխատանքներ են կատարվում համայնքերի գազաֆիկացմանը զուգահեռ լոկալ ջեռուցմամբ ապահովել մարզի մյուս դպրոցները:

Մարզի 95 դպրոցներ ապահովված են ուսումնական զենքով, պահանջներին համապատասխան պատրաստվել են զենքի պահպանման սենյակները, միացվել պահպանման ձայնաազդանշանային համակարգերը:

2015թ. ՄԶԾ-ով առաջարկվում է շարունակել դպրոցների վերանորոգման, տեխնիկական վերազինման և գույքի թարմացման միջոցառումները, ուսուցիչների մասնագիտական կարողությունների բարձրացման, դպրոցների ուժեղացման, նախադպրոցական և մասնագիտական կրթության զարգացման ծրագրերը:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմում է 4,202,297.8հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսված միջոցառումների իրատեսական բյուջեն կազմում է շուրջ 1,081,508.0հազ. դրամ, մասնավորապես՝

ՀՀ 2015թ. պետական բյուջեի սեփական միջոցներով

- գ.Ալաշկերտի դպրոցի վերակառուցման աշխատանքներ
- գ.Ակնաշենի միջն. դպրոցի վերակառուցման աշխատանքներ
- Հայթաղի միջնակարգ դպրոցի մարզադահլիճի և հանդիսությունների դահլիճի վերանորոգում
- Նորակերտ համայնքի մանկապարտեզի հիմնանորոգում
- Արագած համայնքի մանկապարտեզի ավարտում

ՀՀ 2015թ. պետական բյուջեի վարկային (Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամ) միջոցներով.

- ք.Արմավիրի թիվ 1 մսուր- մանկապարտեզի վերակառուցում
- ք.Արմավիրի թիվ 2 մսուր-մանկապարտեզի վերակառուցում
- ք.Արմավիրի թիվ 6 մանկապարտեզի 1-ին և 2-րդ մասնաշենքերի վերակառուցում, ջեռուցման համակարգի կառուցում
- ք.Արմավիրի թիվ 11 մանկապարտեզի վերակառուցում, ջեռուցման համակարգի կառուցում

Համայնքային բյուջեի միջոցներով նախատեսվում է իրականացնել շուրջ 170,840.0հազ. դրամի ծրագրեր:

Ընդհանուր առմամբ 2015թ. այլ աղբյուրներով իրականացվող ծրագրերի խնդիրը (2,819,600.0հազ.դրամ) բաց է մնում՝ հնարավոր ֆինանսավորման աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով:

2015 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 1,127,819.9հազ.դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի, միջազգային կազմակերպությունների և դոնորների, համայնքային բյուջեների միջոցներով:

Աղյուսակ 1. Կրթության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Կրթության ոլորտի զարգացման տրամաբանական հենքը

Ռազմավարության նպատակների և առաջնահերթ ծրագրերի ամփոփ նկարագիր	Արդյունքային ցուցանիշ	*Թիրախ 2015-2018թթ.*	*Կարևոր նախադրյալներ*
Ոլորտային նպատակ. Բարձրացնել Արմավիրի մարզի կրթության որակը	1. Մարզի տարածքում գործող ուսումնական հաստատությունների ատեստավորված ուսուցիչների տեսակարար կշիռը, %, 2. Բուհեր, միջին մասնագիտական և այլ ուսումնական հաստատություններ ընդունված սովորողների տեսակարար կշիռը, %, 3. Մանկավարժական կադրերի ատեստավորումը, տարակարգ ունեցողների թիվը, մարդ	*20%* *20-25%* *6*	*Ոլորտը ՀՀ կառավարության ուշադրության կենտրոնում է*
1. Կրթության ոլորտի կառույցների շենքային պայմանների բարելավում			
1.1. Հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավում	Շենքային պայմանները բարելավված հաստատությունների թիվը	*10*	*Ոլորտը ՀՀ կառավարության ուշադրության կենտրոնում է*
1.2. Հաստատությունների ջեռուցման պայմանների բարելավում	Գազով (լոկալ ջեռուցում) ջեռուցվող հաստատությունների թիվը	*5*	*Ոլորտը ՀՀ կառավարության ուշադրության կենտրոնում է*
2. Կրթության ոլորտի կառույցների նյութատեխնիկական պայմանների բարելավում՝ համակարգի գործունեության արդյունավետության և որակի բարձրացում			
2.1. Կրթություն իրականացնող հաստատությունների համակարգչային տեխնիկայով հագեցում և համացանցային կապով ապահովում	*Հաստատություններում նոր համակարգիչների թարմացման ցուցանիշը* *Կայուն համացանցային կապ ունեցող ուսումնական հաստատությունների թիվը, %*	5% 100%	Մարզում գործող ուսումնական հաստատությունները շահագրգռված են փոխանակել իրենց տեղեկատվությունը
2.2. Դպրոցների ուսումնական լաբորատորիաների և կաբինետների հագեցվածության ապահովում ժամանակակից միջոցներով և գույքով	*Հաստատություններում նոր լաբորատոր սարքավորումների տեսակարար կշիռը, %*	*5%*	
3. Կրթության բնագավառի մասնագետների շարունակական վերապատրաստում և ատեստավորում			
3.1. Մարզի ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական կադրերի վերապատրաստում և ատեստավորում	*Դասընթացներին մասնակցածների և ատեստավորվածների տեսակարար կշիռը, %*	20%	Մանկավարժական աշխատանք կատարողները ցանկություն ունեն զարգացնելու սեփական հմտությունները
4. Դպրոցների ինքնակառավարման կարողությունների բարձրացում			
4.1.Հանրակրթական դպրոցների ղեկավարների կառավարման հմտությունների, այդ թվում՝ արտաբյուջետային աղբյուրների	*Որակավորման բարձրացման և վերապատրաստման դասընթացների մասնակցած դպրոցների տնօրենների տեսակարար կշիռը, %*	100%	

ներգրավման կարողությունների զարգացում			
5. Ներառական կրթության համակարգի զարգացում			
5.1.Հատուկ կրթության և առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների ուսուցման նպաստավոր պայմանների ստեղծում	Կրթական հաստատություններում սովորող հատուկ կրթության և առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների/աշակերտների թիվը	130-150	609
6. Նախադպրոցական կրթության համակարգի զարգացում՝ հատկապես գյուղական համայնքներում			
6.1 Նախադպրոցական հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավում	Վերանորոգված մանկապարտեզների թիվը Նոր բացվող դպրոցահեն նախակրթարանների թիվը	2 -	2
6.2. Նախադպրոցական հաստատությունների կադրերի շարունակական վերապատրաստում	Վերապատրաստված դաստիարակների տեսակարար կշիռը, %	10%	

4.1.3. Խնդիրները

Չնայած ՀՀ կառավարության կողմից ոլորտում իրականացվող բարեփոխումներին և ձեռքբերումներին, դեռևս դանդաղ է ընթանում դպրոցների հիմնանորոգման, նյութատեխնիկական բազայի արդիականացման և հագեցվածության գործընթացը, մասնավորապես՝ գյուղական դպրոցների լաբորատոր սարքավորումներով, որակյալ ինտերնետ կապով, կոշտ գույքով ապահովվածությունը, ուտի և դանդաղում է ուսման որակ և մատչելիություն ապահովելուն ուղղված գործընթացը:

4.1.4 Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Ոլորտի առջև կանգնած խնդիրների լուծումը հրատապ է և պահանջում է լուրջ ֆինանսական միջոցներ:

Դպրոցների ուսումնական զենքի զետեղարանների (պահասենյակների) «Զենքի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներին համապատասխան ստեղծելու և կահավորելու գործընթացը գտնվում է ավարտման փուլում: Այն ավարտին հասցնելու համար պահանջում է ֆինանսական ներդրումներ, որն անհրաժեշտ է իրականացնել բացառապես ՀՀ պետական բյուջեի հաշվին:

4.2. ՄՇԱԿՈՒՅԹ

4.2.1. Քաղաքականության վերլուծություն

ՀՀ Արմավիրի մարզի մշակույթի ոլորտի հիմնախնդիրները կապված են հիմնականում գրադարանների, թանգարանների, պատմամշակութային հուշարձանների, ոչ նյութական մշակութային արժեքների, արվեստի ճյուղերի պահպանման և զարգացման հետ: Ոլորտում առկա է նաև մասնագետ կադրերի սակավության և կադրերի վերապատրաստման խնդիր:

2015թ. ՄԶԾ-ով առաջարկվում է լուծել մշակույթի տների ջեռուցման խնդիրը, բարելավել գրադարանային պայմանները, ապահովել թանգարանների հավաքածուների անվտանգությունը, ֆոնդապահոցներում և ցուցասրահներում ստեղծել կայուն ջերմախոնավային պայմաններ:

Մարզում մշակույթի ոլորտի զարգացման հիմնական գերակայություններն են՝

1) Մարզի մշակութային կյանքի զարգացում՝ պետական աջակցության ընդլայնմամբ
2) Ոլորտի կադրերի պատրաստում, վերապատրաստում և վերարակավորում

3) Նյութական և ոչ նյութական մշակութային արժեքների հավաքածուների համալրում, պահպանություն, պաշտպանություն և հանրահռչակում
4) Մշակութային կազմակերպությունների շենքերի և շինությունների հիմնանորոգում
5) Պատմական հուշարձանների պահպանություն, նորոգում, վերականգնում, բարեկարգում և օգտագործում
6) Սոցիալ-տնտեսական, իրավաքաղաքական, հոգևոր-մշակութային, կազմակերպական պայմանների ու երաշխիքների ապահովում, երիտասարդների սոցիալական կայացման, նրանց ստեղծագործ ներուժն ի շահ հասարակության առավել լիարժեք օգտագործելու համար:

4.2.2 Իրականացման առաջընթացը

ՀՀ Արմավիրի մարզում առկա է 85 մշակույթի տուն, 8 թանգարան, 102 գրադարաններ:

2015թ. Արմավիրի մարզում գործում է 21 գեղարվեստական կրթություն իրականացնող ուսումնական հաստատություն, որտեղ սովորում է 2757 աշակերտ, դասավանդում՝ 321 մանկավարժ: Գործում է 30 մանկական երգչախումբ: 2015թ. «Երգող Հայաստան» մանկապատանեկան երգչախմբերի 8-րդ հանրապետական մրցույթ-փառատոնում Վաղարշապատի Խ. Աբովյանի անվան N 4 հիմնական դպրոցի երգչախումբը արժանացել է 1-ին մրցանակի, իսկ Արմավիր քաղաքի արվեստի դպրոցի երգչախումբը՝ 3-րդ մրցանակի:

Մարզի թվով 15 երաժշտական և արվեստի դպրոցների ազգային, լարային և փողային նվագարանների բաժիններում սովորող 163 աշակերտների ուսման վարձավճարի փոխհատուցման համար նախատեսված գումարը 2015թ. համար կազմել է 43478,0 հազ. դրամ:

ՀՀ պետական սեփականություն համարվող և օտարման ոչ ենթակա պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների Արմավիրի մարզի պետական ցուցակը ներառում է 186 հուշարձան՝ 121 պահպանական միավորով, որոնք տեղաբաշխված են մարզի 58 համայնքներում, և որոնց պահպանության և օգտագործման ուղղությամբ կատարվել են ՀՀ օրենսդրությամբ մարզպետարանին վերապահված լիազորություններն ու գործառույթները:

Հայրենական Մեծ պատերազմում տարած հաղթանակի 70-ամյակի կապակցությամբ վերանորոգվել և բարեկարգվել են ՀՀ Արմավիրի մարզի համայնքներում առկա հուշարձաններն ու դրանց հարող տարածքները:

- Դալարիկ և Նորակերտ համայնքներում անհատ բարերարների միջոցներով կառուցվել են եկեղեցիներ:
- Մարզի մի շարք համայնքներում տեղադրվել են խաչքարեր և հուշարձաններ՝ նվիրված ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին:
- Արմավիրի մարզի 5 հանրակրթական դպրոցներում ներդրվել է «Ազգային երգ ու պար» առարկան:

Մարզի մշակույթի բնագավառների ներկայացուցիչները մասնակցել են հանրապետական և միջազգային մրցույթների ու առաջնությունների՝ արժանանալով մրցանակների ու խրախուսանքների:

Աջակցություն է ցուցաբերվել մարզի տարածքում ավանդական տոների, ծեսերի, ուխտագնացությունների, զանգվածային միջոցառումների կազմակերպմանը:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմել է 610,763.6հազ. դրամ: 2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսված իրատեսական բյուջեն կազմել է 405,763.6հազ. դրամ, մասնավորապես

ՀՀ 2015թ. պետական բյուջեի սեփական միջոցներով

- գ.Այգեշատ, Թարգմանչաց եկեղեցու վերականգնում/շարունակություն/
- Մշակութային միջոցառումների իրականացում
- Բամբակաշատ համայնքի մշակույթի տան հիմնանորոգում
- Շենիկ համայնքի մշակույթի տան հիմնանորոգում

ՀՀ 2015թ. պետական բյուջեի վարկային (Հայաստանի սոցիալական ներդրումների հիմնադրամ) միջոցներով.

- գ.Մյասնիկյանի մշակույթի պալատի հիմնանորոգում, ջեռուցման համակարգի կառուցում
- գ.Դալարիկի մշակույթի տան հիմնանորոգում, ջեռուցման համակարգի կառուցում

Համայնքային բյուջեներով իրականացվող ոլորտային ծրագրեր 163,200.0հազ.դրամ գումարով:

2015թ. այլ աղբյուրներով իրականացվող ծրագրերի խնդիրը (355,000.0հազ. դրամ) բաց է մնում՝ հնարավոր ֆինանսավորման աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 398,276.1հազ. դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի, մասնավոր ներդրողների և համայնքային բյուջեի միջոցներով:

Աղյուսակ 2. Մշակույթի ոլորտի զարգացման տրամաբանական հենքը

Ռազմավարության նպատակների և առաջնահերթ ծրագրերի ամփոփ նկարագիր	Արդյունքային ցուցանիշ	*Թիրախ 2015-2018թթ.*	*Կարևոր նախադրյալներ*
Մշակութային հաստատությունների բարելավում և նյութատեխնիկական բազայի արդիականացում			
Մշակութային օբյեկտների հիմնանորոգում, վերանորոգում	Հիմնանորոգված, վերանորոգված մշակութային օբյեկտների թիվը	*3-5*	
Պատմամշակութային արժեքների պահպանում և վերականգնում	Վերականգնված, կառուցված պատմամշակութային հուշարձանների, եկեղեցիների թիվը	*3*	3
Մշակութային միջոցառումների կազմակերպում	Մարզային մշակութային միջոցառումների թիվը	*տարեկան 50-60* *տարեկան շուրջ 250-300*	20-25 100
	Համայնքային մշակութային միջոցառումների թիվը	*տարեկան 200-300*	15
	Միջազգային, հանրապետական և մարզային մրցույթներում, փառատոներում հաղթող մասնակիցների թիվը	*մարդ*	
	Թանգարաններ, ցուցահանդեսների այցելուների քանակ տարեկան կտրվածքով	*տարեկան 20000-25000 մարդ*	2000
	Գրադարաններ այցելուների քանակ տարեկան կտրվածքով	*տարեկան 180000-200000 մարդ*	1500
	Պետական, ազգային տոներին, մարզային տոնախմբություններին մասնակիցների թիվը		
	Թատերական, տիկնիկային ներկայացումների քանակը	*տարեկան շուրջ 150000 մարդ*	5000-6000
	Թատերական միջոցառումների մասնակիցների քանակը	*տարեկան 30-50*	18
		տարեկան 15000-20000	70000

4.2.3. Խնդիրները

Չնայած իրականացված աշխատանքներին դեռևս շարունակում է հրատապ մնալ մարզի մշակույթի և սպորտի, կրթական հաստատությունների վերանորոգման և համապատասխան գույքով ապահովման հարցը:

Մշակույթի ոլորտում հիմնախնդիրները կապված են հիմնականում գրադարանների, թանգարանների, պատմամշակութային հուշարձանների, ոչ նյութական մշակութային արժեքների, արվեստի ճյուղերի պահպանման և զարգացման հետ: Առաջնահերթ խնդիր է հանդիսանում նաև մասնագետ կադրերի սակավության և կադրերի վերապատրաստման խնդիր:

ՄԶԾ-ով առաջարկվել է լուծել մշակույթի տների ջեռուցման խնդիրը, բարելավել գրադարանային պայմանները, ապահովել թանգարանների հավաքածուների անվտանգությունը, ֆոնդապահոցներում և ցուցասրահներում ստեղծել կայուն ջերմախոնավային պայմաններ:

4.2.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Հաշվետու ժամանակահատվածում մարզի գյուղական և քաղաքային համայնքներում կազմակերպված մշակութային և սպորտային միջոցառումները էական ազդեցություն են թողել մարզի բնակչության գեղագիտական դաստիարակության, ազատ ժամանցի կազմակերպման, մատաղ սերնդի հոգևոր դաստիարակության վրա:

2015թ. կարևորվում է կազմակերպվող միջոցառումներին բնակչության ակտիվ մասնակցությունը, մասսայական մշակութային միջոցառումների կազմակերպումը և հոգևոր մշակութային կրթության ուղղությամբ աշխատանքների ակտիվացումը:

4.3. ՍՊՈՐՏ ԵՎ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

4.3.1. Քաղաքականության վերլուծություն

ՀՀ Արմավիրի մարզը հանրապետության մարզական նվաճումներով աչքի ընկնող տարածաշրջաններից է:

Ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի զարգացման հիմնախնդիրները հետևյալն են՝

1) առողջության ամրապնդման և ֆիզիկական դաստիարակության անընդհատության ապահովման նպատակով համայնքներում մարզահրապարակների և խաղահրապարակների խիստ սակավությունը

2) նախակրթարանների և ուսումնական հաստատությունների գերակշիռ մասում անհրաժեշտ պայմանների և մարզագույքի պակասը

3) շրջակա միջավայրի կանաչապատման, խաղահրապարակների, սպորտով զբաղվելու գոտիների, հետիոտնի համար նախատեսված ճանապարհների ոչ բարվոք վիճակը

4) Մարզի բնակչության թվի համեմատ ոտքով և հեծանվով երթևեկողների ցածր տոկոսը

5) Ուսումնական հավաքներ կազմակերպելու, մրցումներին մասնակցելու, մարզագույք, անհրաժեշտ բուժսարքավորումներ և դեղորայք ձեռք բերելու համար մարզական կազմակերպություններում ֆինանսական միջոցների անբավարարությունը

6) Հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում՝ մարզադահլիճների, մարզագույքի և այլ անհրաժեշտ պայմանների բացակայությամբ պայմանավորված պետական ուսումնական ծրագրի պահանջների ոչ լիարժեք իրականացումը

7) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանում ֆիզկուլտուրային-առողջարարական միջոցառումների կազմակերպման համար անհրաժեշտ պայմանների սակավությունը:

Երիտասարդության ոլորտում առկա խնդիրները տարաբնույթ են և բխում են հիմնականում սոցիալական անապահով պայմաններից՝ ներառելով հասարակության սոցիալական տարբեր խավերին բնորոշ հիմնական խնդիրները, դրանք են.

1) երիտասարդության բնակարաններով ապահովվածությունը
2) առաջնային առողջության պահպանումը
3) երիտասարդության սոցիալական երաշխիքները
4) երիտասարդության զբաղվածությունը
5) հանգստի և ազատ ժամանցի կազմակերպմանն առնչվող հարցեր
6) երիտասարդական միջոցառումների իրականացմանն ուղղված պետական միջոցների սղություն:

Մարզում պետական երիտասարդական քաղաքականությունն իրականացվում է պետական կառավարման մարմինների, ՏԻՄ-երի, բարձրագույն և միջին մասնագիտական կրթական հաստատությունների, երիտասարդության հարցերով զբաղվող ՀԿ-ների և այլ մարմինների կողմից:

4.3.2 Իրականացման առաջընթացը

2015 թվականի ընթացքում ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի կողմից անցկացվել են պետական ծրագրերով, ինչպես նաև ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի աշխատանքային ծրագրով նախատեսված և այլ միջոցառումներ, առաջնություններ, մրցաշարեր:

ՀՀ Արմավիրի մարզի 2015-2018թթ սոցիալ տնտեսական զարգացման ծրագրով սահմանվել են մարզում ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի զարգացման, ֆիզկուլտուրային-առողջարարական և մարզական աշխատանքների առաջնահերթություններն ու ուղղությունները, որով Արմավիրի մարզում հիմնական գերակա մարզաձևեր են նախանշվել ծանրամարտը, բռնցքամարտը, ըմշամարտը, շախմատը:

Մարզի մարզիկները պարբերաբար մասնակցել են տարբեր մարզաձևերից մեծահասակների, երիտասարդների և պատանիների աշխարհի, Եվրոպայի, միջազգային այլ առաջնություններին:

- Հունիսի 4-13-ը Լեհաստանի Վրոցլավ քաղաքում կայացած ծանրամարտի Եվրոպայի առաջնությունում հովտամեջցի Արմեն Կարապետյանը 77 կգ քաշային կարգում նվաճել է ոսկե մեդալ:
- Օգոստոս ամսին Շվեդիայում կայացած մինչև 17 տարեկանների ծանրամարտի Եվրոպայի առաջնությունում «Սևան» մարզական հասարակական կազմակերպության Սամաղարի մանկապատանեկան մարզադպրոցի սան Կարեն Մարգարյանը նվաճեց արծաթե մեդալ 69 կգ. քաշային կարգում, իսկ նույն մարզադպրոցի սան Արսեն Մարտիրոսյանը՝ բրոնզե մեդալ 85 կգ. քաշային կարգում:
- Օգոստոս ամսին Հունգարիայում կայացած կանանց բռնցքամարտի Եվրոպայի երիտասարդական առաջնությունում Գայ գյուղի բնակիչ Անուշ Գրիգորյանը դարձավ Եվրոպայի չեմպիոն:
- Մարտ ամսին անցկացվեց և մարտի 25-ին ավարտվեց Դպրոցականների շախմատի հանրապետական օլիմպիադայի մարզային փուլը, որի հաղթող ճանաչված՝ Վաղարշապատի N 12 հիմնական դպրոցի թիմը մայիսի 2-5-ը Երևան քաղաքում կայացած հանրապետական եզրափակիչ փուլում գրավել է 3-րդ տեղը:
- Ապրիլի 11-20-ը Երևան քաղաքում անցկացված՝ Հայաստանի շախմատի մինչև 10 տարեկանների պատանեկան առաջնությունում Էջմիածնի N 12 դպրոցի աշակերտ Աստղիկ Հակոբյանը գրավեց առաջին տեղը՝ արժանանալով Հայաստանի չեմպիոնի կոչման:
- Փարաքար համայնքի Թայրովի միջնակարգ դպրոցի սան Նազիկ Երեմյանը մասնակցել է Հայաստանի պատանիների և աղջիկների 2015թ. –ի առաջնությանը և իրավունք է ձեռք բերել մասնակցելու ս/թ. հոկտեմբերի 24-ից մինչև նոյեմբերի 6-ը Հունաստանի Հալկիդիկի քաղաքում կայանալիք Աշխարհի պատանիների և աղջիկների առաջնությանը:

2015թ. պետական բյուջեով 230մլն. դրամ է նախատեսված հատկացնել Էջմիածին քաղաքում նոր մարզադպրոց կառուցելու համար:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմել է 249,000.0հազ. դրամ:
2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսված միջոցառումների իրատեսական բյուջեն կազմել է 274,500.0հազ.դրամ, մասնավորապես.

- ՀՀ պետական բյուջեի միջոցներով Էջմիածին քաղաքի նոր մարզադպրոցի կառուցում (ք.Վաղարշապատում նոր մարզահամալիրի կառուցում)՝ 230,000.0հազ. դրամ գումարով
- Համայնքային բյուջեի միջոցներով իրականացվող ոլորտային ծրագրեր 44,500.0հազ.դրամ գումարով:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 236,176.4հազ. դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի, համայնքային բյուջեի միջոցներով:

Աղյուսակ 3. Սպորտի և երիտասարդության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Մարզական հաստատությունների բարելավում և նյութատեխնիկական բազայի արդիականացում			
Մարզական օբյեկտների ամրացում, հիմնանորոգում /վերանորոգում/	Հիմնանորոգված մարզական, օբյեկտների թիվը: Հիմնանորոգման ենթակա մարզական օբյեկտների թիվը	1	2-րդ կիսամյակ
Մարզական միջոցառումների կազմակերպում	Մարզային/համայնքային մարզամշակութային միջոցառումների թիվը հանրապետական և միջազգային մրցույթներում հաղթող սաների տեսակարար կշիռը ընդհանուրի մեջ	40 2%	15 1

4.3.3. Խնդիրները

Ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի զարգացման հիմնախնդիրները հետևյալն են՝
1) Մարզի ազգաբնակչության ֆիզիկական ակտիվության զարգացման, առողջության ամրապնդման և ֆիզիկական դաստիարակության անընդհատության ապահովման նպատակով համայնքներում մարզահրապարակների և խաղահրապարակների խիստ սակավությունը:
2) Ֆիզիկական ակտիվության զարգացման ապահովման համար նախակրթարանների և ուսումնական հաստատությունների գերակշիռ մասում անհրաժեշտ պայմանների և մարզագույքի պակասը:
3) Համայնքների հատակագծով նախատեսված շրջակա միջավայրի կանաչապատման, խաղահրապարակների, սպորտով զբաղվելու գոտիների, հետիոտնի համար նախատեսված ճանապարհների ոչ բարվոք վիճակը:
4) Գյուղական մասնավորապես սահմանամերձ համայնքներում մարզական կազմակերպությունների կամ դրանց մասնաճյուղ-խմբերի խիստ սակավությունը, անհրաժեշտ մարզագույքի բացակայությունը, բնակչության ֆիզիկական ակտիվության զարգացմանն ուղղված միջոցառումների կազմակերպումը:
5) Մարզի բնակչության թվի համեմատ ոտքով և հեծանվով երթևեկողների ցածր տոկոսը:
6) Ոտքով և հեծանվով երթևեկելու համար նախատեսված ճանապարհների, խաղահրապարակների, սահադաշտերի, լողավազանների, ֆիզկուլտուրայով և սպորտով զբաղվելու այլ հնարավորությունների ստեղծման համար ՀՀ պետական բյուջեից, համայնքների բյուջեներից հատկացվող միջոցների, հովանավորչական ծրագրերի սակավությունը:
7) Ուսումնական հավաքներ կազմակերպելու, մրցումներին մասնակցելու, մարզագույք և անհրաժեշտ բուժսարքավորումներ, դեղորայք ձեռք բերելու համար մարզական կազմակերպություններում ֆինանսական միջոցների անբավարարությունը:

8) Մարզական, մարզական-զանգվածային և բնակչության ֆիզիկական ակտիվության զարգացմանն ուղղված այլ միջոցառումների կազմակերպման համար մարզպետարանում ՀՀ պետական բյուջեից համապատասխան ֆինանսական միջոցների չնախատեսումը:
9) Հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում՝ մարզադահլիճների, մարզագույքի և այլ անհրաժեշտ պայմանների բացակայությամբ պայմանավորված պետական ուսումնական ծրագրի պահանջների ոչ լիարժեք իրականացումը:
10) Հաշմանդամների շրջանում ֆիզկուլտուրային-առողջարարական միջոցառումների կազմակերպման համար անհրաժեշտ պայմանների սակավությունը:

4.3.4. Քաղաք դասերը և հետագա քայլերը

2015 թվականի ընթացքում կարևորվում է կազմակերպվող մարզական միջոցառումներին պետական աջակցության ցուցաբերումը, մարզական-մասսայանակն միջոցառումների բնակչության ակտիվ մասնակցության ապահովումը:

Մարզի երիտասարդության տարաբնույթ խնդիրներին լուծումներ տալու առումով կարևորվում է մարզի մի շարք՝ առավել մեծ քաղաքային համայնքներում համայնքային երիտասարդական կենտրոնների հիմնումը, սոցիալ-տնտեսական, իրավաքաղաքական, հոգևոր-մշակութային, կազմակերպական պայմանների ու երաշխիքների ապահովում, երիտասարդների սոցիալական կայացման, նրանց ստեղծագործ ներուժն ի շահ հասարակության առավել լիարժեք օգտագործելու նպատակով:

4.4. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

4.4.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Բուժծառայությունների որակի և մատչելիության բարձրացումը մարզում սահմանվել է որպես ՄԶԾ-ի ոլորտային գերակա նպատակ: Այս նպատակին է միտված առողջության առաջնային օղակի պահպանման և շտապ բուժօգնության հաստատությունների նյութատեխնիկական բազայի բարելավման, կադրերի վերապատրաստման, տուբերկուլյոզի, մալարիայի, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի և վարակիչ այլ հիվանդությունների կանխարգելման ուղղությունները:

ՄԶԾ-ում արտացոլված առողջապահության ոլորտի գերակայությունները ներառում են՝ համակարգի ֆինանսավորման աղբյուրների (պետական բյուջե, ապահովագրական հիմնադրամ, ուղղակի վճարումներ, համավճարներ) հզորացումը, բուժօգնության մատչելիությունը աղքատ և սոց.անապահով խավի համար, առողջապահության համակարգում ստվերային շրջանառության կրճատումը, պարտադիր բժշկական ապահովագրության համակարգի ներդնումը, վերարտադրողական առողջության բարելավումը և ամբուլատոր պոլիկլինիկական օղակի հետագա զարգացումը:

2015թվականին ձեռնարկվել են միջոցառումներ մայրական մահերի բացառման, պերինատալ մահացության իջեցման, հիվանդանոցային ծառայությունների որակի բարելավման և հիվանդանոցային մահաբերության իջեցման ուղղությամբ:

4.4.2. Իրականացման առաջընթացը

Մարզի առողջապահական համակարգում գործում են 59 բուժհաստատություններ, որոնցից 52-ը համայնքային ենթակայության և 7-ը մարզպետարանի ենթակայության, դրանցից երկու բժշկական կենտրոն, երկու պոլիկլինիկա, մեկ հիվանդանոց, մեկ ծննդատուն, մեկ մարզային արյան կայան: Մարզում հիվանդանոցային մահճակալների թիվը 389 է:

2015թ. հիմնանորոգվել և շահագործման է հանձնվել «Մեծամորի բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի պոլիկլինիկական հատվածը՝ հագեցվելով ժամանակակից հիմնական բժշկական

սարքավորումներով, կահույքով և պարագաներով, ընդհանուր ներդրումը կազմել է շուրջ 82.4 մլն դրամ:

2000-2014թթ. ընթացքում ՀԲ-ի ֆինանսավորմամբ իրականացվող ծրագրերի շրջանակներում մարզում վերանորոգվել և կառուցվել են ընդհանուր առմամբ 29 համայնքային բուժհաստատություններ (կառուցում՝ 14, վերանորոգում 15):

2015թ.-ին մեկնարկել է Արմավիրի բժշկական կենտրոնի ինֆեկցիոն բաժանմունքի տանիքի վերանորոգման աշխատանքները, որի համար տրամադրվել է 35.0 մլն դրամ պետական բյուջեով, որը պլանավորվել է ավարտին հասցնել տարեվերջին:

Ընդհանուր առմամբ վարկային ծրագրերով Արմավիրի մարզի ամբուլատոր պոլիկլինիկական օղակում կատարվել է շուրջ 1 մլրդ. 141 մլն դրամի ներդրում:

Մարզի բուժհաստատություններում աշխատող բժիշկների ընդհանուր թիվը 394, միջին բուժանձնակազմի թիվը՝ 932: Մարզի ամբուլատոր համակարգն հիմնականում ապահովված է բժշկական և բուժքույրական կադրերով: Հիվանդանոցային ծառայությունը կարիք ունի մի շարք նեղ մասնագետների՝ մաշկաբան, ակնաբույժ, մանկաբույժ, վիրաբույժ, շտապ օգնության բժիշկ, հոգեբույժ-թմրաբան, ուռուցքաբան:

Մարզում առկա է 26 շտապ օգնության մեքենա, որից 20-ը բավարար ֆունկցիոնալ վիճակում են, 6-ը՝ հնամաշ: Մարզին անհրաժեշտ է 2 ռեանոմոբիլ շտապ օգնության մեքենաներ:

2015թ.-ին գրանցվել է 2541 ծնունդ, որից մարզում՝ 1483 ծնունդ, մինչև 1 տարեկան երեխաների 9 մահ, մայրական մահացության 1 դեպք:

Դեղորայքային ապահովվածությունը բավարար է: 2015թ. մարտ ամսից սկսած «Ոչ վարակիչ հիվանդությունների վերահսկում և կանխարգելում» ծրագրի շրջանակներում և սոց.փաթեթով նախատեսված շահառուների 85%-ը հետազոտվել է մարզի բուժհաստատություններում:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը 150,000.0հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսվում է ՀՀ պետական բյուջեի վարկային/Համաշխարհային բանկ/ ծրագրերի միջոցներով 150,000.0հազ. դրամ, մասնավորապես՝

- «Վաղարշապատի հիվանդանոց» ՊՓԲԸ հիմնանորոգում
- Գյուղական բժշկական ամբուլատորիաների կառուցում (Տանձուտ, Խանջյան, Գայ, Տարոնիկ)

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 145,307.71հազ. դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի միջոցներով:

Աղյուսակ 4. Առողջապահության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Ոլորտային նպատակ՝ Բարելավել բուժսպասարկման մատչելիությունը և որակը մարզում			
1. Մարզում առողջության պահպանման առաջնային բուժօգնության ծառայությունների բարելավում, ինչը կնպաստի բուժօգնության որակի բարելավմանը, մայրական և մանկական հիվանդացության և մահացության նվազեցմանը, ծնելիության և բնակչության բնական աճի բարձրացմանը			
1.1. Բժշկական անձնակազմի վերապատրաստում՝ ներառելով ընտանեկան բժիշկներին	Վերապատրաստված բժիշկների և բուժքույրերի ընդգրկվածության արդյունքային ցուցանիշը	98%	69.5%
1.2. Վերարտադրողական առողջության բարելավում, մոր և մանկան առողջության վերաբերյալ կանանց համար դասընթացների կազմակերպում	Մինչև 1 տարեկան երեխաների մահացության թվի իջեցում՝ 1000 կենդանածինների հաշվով, Մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացության թվի իջեցում՝ 1000 կենդանածինների հաշվով, Մայրական մահացության թվի իջեցում՝ ընդհուպ մինչև մահվան դեպքերի	6.8 պրոմիլե 0.3 պրոմիլե -	2.6 պրոմիլե 0.1 պրոմիլե -

	չարձանագրում		
1.3.Հղի կանանց համար նախածննդյան խնամքի կազմակերպում	Հղիների վաղաժամ ընդգրկում, մայրական դպրոցի կատարելագործում	92%	97%
1.4. Ակտիվ տուբերկուլյոզով բնակչության հիվանդացության իջեցում	Հիվանդացության դեպքերի թվի իջեցում	9-10%	7%
1.5. Կանխարգելիչ պատվաստումներում երեխաների ընդգրկվածություն	Կանխարգելիչ պատվաստումներում երեխաների ընդգրկվածության բարձրացում	97-99%	98-99%
2. Գյուղական բնակավայրերում առողջության պահպանման առաջնային ծառայությունների մատչելության բարձրացում, որի արդյունքում մարզի գյուղական բնակչությունը հնարավորություն կունենա տեղում օգտվելու առաջնային բուժօգնության ծառայություններից			
2.1 Գյուղական համայնքներում նեղ մասնագետների կանոնավոր այցելություններ	Գյուղական համայնքների բնակչության ընդգրկվածություն	90-92%	98%
3. Բուժսպասարկման հաստատությունների շենքերի, շինությունների նյութատեխնիկական բազայի բարելավում, ինչը կնպաստի ծառայությունների արդյունավետության և որակի բարձրացմանը			
3.1 Բժշկական հաստատու-թյունների (հատկապես գյուղական) շենքային պայմանների բարելավում	Չվերանորոգված բուժհիմնարկների ընդգրկվածության բարձրացում	95-98%	95%
3.2 Պոլիկլինիկաների հագեցում ախտորոշիչ սարքավորումներով	Բուժ.հիմնարկներում (պոլիկլինիկական-ամբուլատոր, հիվանդանոցային) ախտորոշիչ սարքավորումների թվի ավելացում	80-85%	87%
3.3 Հիվանդանոցների ապահովում ժամանակակից սարքավորումներով	Ժամանակակից սարքավորումներով ապահովված հիվանդանոցների տեսակարար կշռի բարձրացում	80-85%	55%
	Ստացիոնար բուժօգնություն ստացածների ընդհանուր թվում Երևան ուղեգրված հիվանդների տեսակարար կշռի իջեցում	10%	7%
4. Բուժհաստատությունների կառավարման բարելավում, կառավարման արդյունավետության բարձրացում			
4.1. Բուժհաստատությունների ղեկավար անձնակազմի ուսուցում կառավարման ժամանակակից մեթոդներով	Վերապատրաստումների մասնակցած ղեկավար անձնակազմի տեսակարար կշռի բարձրացում Բուժհաստատությունների կողմից մատուցվող վճարովի ծառայու-թյուններից գոյացող միջոցների նպատակային օգտագործում	85-90%	60%
4.2. Առողջապահական հաստատությունների բարեփոխումների՝ հատկապես շտապ բժշկական օգնության ծառայության գծով, ծրագրերի շարունակական իրականացում	Որակյալ մասնագիտական անհետաձգելի օգնություն	90-95%	78%
5. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլյոզի, մալարիայի և այլ վարակիչ հիվանդությունների կանխարգելման ուղղությամբ պայքարի միջոցառումների ուժեղացում, ինչը կնպաստի հիվանդությունների թվի իջեցմանը			
5.1. Դպրոցների ուսումնական ծրագրերում ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլյոզի, մալարիայի և այլ վարակիչ հիվանդությունների վերաբերյալ դասաժամերի հատկա-ցում և աշակերտների կրթում	Դասընթացների ներգրավված դպրոցականների ընդգրկվածության բարձրացում	90-95%	92%
5.2. ՁԼՄ-ների միջոցով տարփոխիկ հիվանդությունների՝ ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլյոզի, մալարիայի և այլ վարակիչ հիվանդությունների վերաբերյալ բնակչության լայն շերտերի իրազեկում	ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլյոզի, մալարիայի և այլ վարակիչ հիվանդությունների վերաբերյալ իրազեկված բնակչության տեսակարար կշռի բարձրացում	90-95%	95%

4.4.3. Խնդիրները

Բժշկական արդյունավետության բարձրացման կարևոր բաղադրիչներից մեկը դա արտահիվանդանոցային բուժօգնության բարելավումն է: Խնդիր է ընտանեկան բժշկության ինստիտուտի ներդրումը մարզի քաղաքային պոլիկլինիկաներում:

Դեռևս դժվար է ապահովել նեղ մասնագիտական և դիսպանսերային բուժօգնության մեջ գյուղական և քաղաքային համայնքներում բնակվող բնակչության համար հավասար ընդգրկվածության ցուցանիշ:

Չնայած անվճար և արտոնյալ պայմաններում դեղորայքով ապահովման խնդիրը լուծված է, սակայն գործընթացի թիրախային ցուցանիշն ապահովելու համար անհրաժեշտ է վերանայել անվճար տրամադրվող դեղորայքի ցանկը:

Հիվանդանոցային բուժօգնության որակի բարելավման առումով անհրաժեշտ է նվազեցնել պերինատալ մահացության և հիվանդանոցային մահաբերության ցուցանիշները, համաչափ զարգացնել պլանային և անհետաձգելի վիրաբուժությունը:

Բնակչության մեկ շնչին ընկնող հաճախումների թվի ավելացում ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հաստատություններ:

Մարզում կարևորագույն խնդիրներից և ռազմավարական նպատակներից է բժշկական հաստատությունների՝ «Վաղարշապատի ծննդատուն», «Վաղարշապատի հիվանդանոց» ՊՓԲԸ-ների, «Մեծամորի բժշկական կենտրոն» և «Արյան փոխներարկման կայան» ՓԲԸ-ների շենքային պայմանների բարելավումը և արդի բժշկական սարքավորումներով ապահովումը:

4.4.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Գյուղական ազգաբնակչության նեղ մասնագիտական բուժօգնության մատչելիության ապահովման համար անհրաժեշտ է մշակել ֆինանսավորման և մոնիտորինգի նոր մոդելներ՝ այն է ֆինանսավորումը պետք է իրականացվի նեղ մասնագիտական բուժօգնություն ցուցաբերող բուժհաստատության, իսկ մոնիտորինգը՝ ԱԱՊ տարածքային կենտրոնի միջոցով: Անհրաժեշտ է գյուղական ԱԱՊԿ-ի ֆինանսավորման ծավալները հաշվարկել անհատական՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուրի առանձնահատկությունները:

Անվճար և արտոնյալ պայմաններում տրամադրվող դեղերի ցանկը ընդլայնելու համար անհրաժեշտ է իրականացնել համագործակցություն այն համայնքների հետ, որոնք բժշկական ծրագրեր իրականացնելու համար նախատեսել են ֆինանսական միջոցներ, ինչը կնպաստի այդ միջոցների նպատակային օգտագործմանը:

Պերինատալ մահացության ցուցանիշի նվազեցման համար անհրաժեշտ է բարձրացնել հղիների վաղ ընդգրկումը նախածննդյան հսկողության մեջ, ինչպես նաև հագեցնել ծննդատները նորագույն սարքավորումներով:

4.5. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԻՔԻ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՎ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

4.5.1. Քաղաքականության վերլուծություն

2015թ. սոցիալական ապահովության բնագավառում մարզի զարգացման առաջնային նպատակներից շարունակում է մնալ սոցիալական ծառայությունների մատչելիությունը բոլոր խոցելի խմբերի համար, ինչպես նաև սպասարկման որակի բարձրացումը: Սոցիալական ծառայությունների մատչելիության ապահովումը իրագործվում է սոցիալական ծրագրերի վերաբերյալ բնակչության իրազեկման բարձրացմամբ և սոցիալապես խոցելի խմբերին ուղղված սոցիալական աջակցության միջոցառումների ընդլայնմամբ, ինչպես նաև սոցիալական ծառայություններ մատուցող պետական և ոչ պետական կառույցների համագործակցության,

սոցիալական ծառայություններ մատուցող կադրերի շարունակական վերապատրաստման, սոցիալական ծառայության գործակալությունների նյութատեխնիկական բազայի բարելավման և սոցիալական ծառայությունների համակարգի կառավարման բարելավման միջոցով՝ մասնավորապես ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրմամբ:

2015թ. ուշադրության կենտրոնում են հետևյալ միջոցառումների իրականացման աշխատանքները՝ հաշմանդամներին (հատկապես հաշմանդամ երեխաներին) վերականգնողական և տեխնիկական այլ միջոցներով ապահովումը, ինչպես նաև նրանց հասարակության մեջ ինտեգրելու ծրագրերի իրականացումը, ծերերի համար ցերեկային խնամքի կենտրոնների և տնային պայմաններում խնամքի ծառայության գործարկումը և կատարելագործումը, փախստականներին հասարակությանը ինտեգրվելու ծրագրերի իրագործումը, գործազուրկների մասնագիտական վերապատրաստումները և նրանց առնվազն ժամանակավոր զբաղվածության ապահովումը՝ սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությունների աջակցության ծրագրերի իրականացում, սոցիալական և այլ իրավունքների վերաբերյալ խորհրդատվական ծառայությունների զարգացումը:

Ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում (մարզի միակողմանի և երկկողմանի ծնողազուրկ, հաշմանդամ, անապահով, սոցիալական և բարոյահոգեբանական դժվարություններ կրող ընտանիքների երեխաների նկատմամբ) նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ բարեփոխումները՝

- երեխաների իրավունքների պաշտպանություն իրականացնող բոլոր պետական և ոչ պետական կառույցների սերտ համագործակցության ապահովում
- ներառական կրթության կազմակերպում անհրաժեշտ չափորոշիչներին համապատասխան
- երեխայի խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում որակյալ մասնագիտական խմբերի ստեղծում (սոցիալական աշխատող, հոգեբան, լոգոպետ-մանկավարժ և այլն)
- գենդերային պետական քաղաքականության ապահովում մարզում:

4.5.2 Իրականացման առաջընթացը

2015թ. դեկտեմբերի 30-ի դրությամբ փաստագրված ընտանիքների թիվը 7423 է, որոնցից նպաստառու են 4737-ը:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում նպաստների և ավանդի փոխհատուցման գումարի վճարման համար ֆինանսավորումը կազմել է 2,405,580.5 հազ. դրամ, որից փաստացի վճարվել է 2,372,944.3 հազ. դրամ:

2015թ. դեկտեմբերի 30-ի դրությամբ մարզի զբաղվածության տարածքային գործակալություններում հաշվառված են աշխատանք փնտրող 5803 մարդ, որոնցից գործազուրկի կարգավիճակ են ստացել 4813-ը: Գործակալություններում հաշվառված աշխատանք փնտրող անձանցից աշխատանքի են տեղավորվել 406 մարդ:

<<Սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությանն աջակցության տրամադրման>> ծրագրով մարզի թվով 405 ընտանիքներին տրամադրված ֆինանսական աաջակցության չափը կազմել է 76168.1 հազ. դրամ:

Արմավիրի զբաղվածության կենտրոնի կազմակերպած <<Աշխատանքի տոնավաճառի>> արդյունքում 11 անձանց հետ կնքվել են աշխատանքային պայմանագրեր:

Արմավիրի մարզային սոցիալական ապահովագրության տարածքային կենտրոններում հաշվառված են 39592 կենսաթոշակառուներ:

ՀՀ Արմավիրի <<Մարզպետարանի կողմից իրականացվող ծրագրերի այլ նպաստներ բյուջեից>> հոդվածով հաշվետու ժամանակաշրջանում դրամական օգնություն է հատկացվել 518 ընտանիքների՝ 20910.0 հազ. դրամ գումարի չափով:

Կազմակերպվել է մարզի զոհված, հաշմանդամ դարձած զինծառայողների, ծնողազուրկ ու սակավ ապահովված բազմազավակ ընտանիքների 7-13 տարեկան թվով 303 երեխաների ամառային հանգստի /երեք հերթափոխով՝ 20-ական օր/ կազմակերպումը Հանքավանի <<Հասմիկ>> ճամբարում:

Առողջարանային և վերականգնողական բուժման ուղեգրեր են տրամադրվել թվով 160 հաշմանդամների:

Մարզպետարանում հաշվառվել է բնակարանային պայմանների բարելավման կարիք ունեցող Արցախյան պատերազմում զոհված՝ 1 և հաշմանդամ դարձած՝ 2 զինծառայողների /ազատամարտիկների/ ընտանիք:

2015 թվականի ընթացքում անհատույց պետական ֆինանսական աջակցություն է ստացել զոհված (մահացած) կամ հաշմանդամ դարձած զինծառայողի /ազատամարտիկի/ 5 ընտանիք:

Ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բնագավառ. Մարզի հանրակրթական և հատուկ /օժանդակ/ դպրոցներից պարբերաբար ստացվել են տեղեկություններ պարտադիր ուսուցումից դուրս մնացած աշակերտների մասին և ձեռնարկվել հնարավոր բոլոր միջոցները նրանց դպրոցներ ինտեգրելու համար:

Վկայագրվել է թվով 609 երեխայի կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքը, որոնք ընդգրկվել են մարզի 26 ներառական կրթություն իրականացնող ուսումնական հաստատություններում՝ իրենց կարիքներին համապատասխան կրթական ծրագրերում:

ՀՀ ոստիկանության Արմավիրի մարզային վարչությունից ստացվել է տեղեկատվություն հաշվառման մեջ գտնվող և փաստացի մուրացիկ, թափառաշրջիկ, իրավախախտ, հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անչափահաս երեխաների վերաբերյալ: Իրականացված աշխատանքների արդյունքում 21 անչափահասներ դուրս են եկել հաշվառումից, 26 անչափահասների նկատմամբ նշանակվել են հասարակական դաստիարակներ, իսկ 4 անչափահաս տեղավորվել է Վարդաշենի թիվ 1 դպրոցում:

Սկզբնական հաշվառման վերցված առանց ծնողական խնամքի մնացած թվով 3 երեխաների անձնական գործերը վերցվել են տարածքային հաշվառման:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում բնակվող ՀՀ 20 քաղաքացիներ վերցվել են հաշվառման որպես որդեգրել ցանկացող անձինք և 10 երեխա վերցվել է հաշվառման որպես որդեգրման ենթակա երեխա: 1 երեխայի հետագա խնամքը կազմակերպվել է խնամատար ընտանիքում: Երեխաների խնամքի և պաշտպանության գիշերօթիկ հաստատություն երեխաներ չեն ուղղորդվել, իսկ թվով 6 երեխաներ դուրս են գրվել: Մանկատուն է տեղավորվել թվով 5 երեխա, որից 4-ը՝ մասնագիտացված: Ընտանիք է վերադարձել թվով 2 երեխա:

Աղյուսակ 5. Սոցիալական պաշտպանության և ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտներում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Ոլորտային նպատակ՝ Բարձրացնել սոցիալական ծառայությունների մատչելիությունը և որակը Արմավիրի մարզում	1.Նպաստառու ընտանիքների տեսակարար կշիռը մարզի ընտանիքների թվում, %,	6.5%	6.5%
	2. Հրատապ դրամական օգնություն ստացած ընտանիքների տեսակարար կշիռը մարզի ընտանիքների թվում, %,	2.5%	2.3%
	3. Աշխատանքի տեղավորված գործազուրկների տեսակարար կշիռը պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների թվում, %,	10%	3.4%
	4. Ոչ նյութական աջակցություն ստացած հաշմանդամների, ծերերի թիվը	300	200

1. Մարզում սոցիալական ծրագրերի վերաբերյալ բնակչության իրազեկության բարձրացում, ինչը կնպաստի մարզում սոցիալական ծառայությունների գործունեության հրապարակայնության, նրանց հաշվետվողականության աճին և հետևաբար աշխատանքի նպատակայնության բարձրացմանը			
Մարզում սոցիալական ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների (պետական, հասարակական, միջազգային) և նրանց կողմից իրականացվող ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկատվության հրապարակում և տարածում բնակչության լայն շերտերում	Հրապարակային ներկայացումների թիվը	20	16
2. Սոցիալական ծառայությունների բնագավառի մասնագետների շարունակական վերապատրաստում			
Սոցիալական ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների (պետական և ոչ պետական) կադրերի վերապատրաստում կարիքների գնահատման հմտությունների զարգացման վերաբերյալ	Կարիքի գնահատման դասընթացներին մասնակցածների թիվը (մարզպետարան և ՍԱՏԳ-ներ, ՏԻՄ-եր)	22	18
3. Սոցիալական սպասարկման համակարգի կառավարման բարելավում, ինչի արդյունքում կավելանան խոցելի բնակչության սոցիալական սպասարկման համատեղ իրականացվող ծրագրերը			
3.1. ՀԿ-ների, ՏԻՄ-երի, ՍԱՏԳ-ների միջև տեղեկատվության փոխանակման, մարզի մակարդակով իրականացվող սոցիալական ծրագրերի համակարգման մեխանիզմների մշակում և ներդնում	ՀԿ-ների և ՏԻՄ-երի համատեղ սոցիալական ծրագրերի թիվը	40	20
3.2. Պետական մարմինների և ՍԾՏԳ-ների համագործակցության արդյունքում սպասարկման համակարգի բարելավում	Պետական մարմինների կողմից տեղեկատվական բազաների համադրման արդյունքում ՍԱՏԳ-ներին տրամադրված ճշգրտման ենթակա ցուցակների թիվը	20	24
4. Մարզում սոցիալական ծառայություններ մատուցող կառույցների նյութատեխնիկական պայմանների բարելավում՝ համակարգի գործունեության արդյունավետության և որակի բարձրացման նպատակով			
Սոցիալական ծառայություններ մատուցող կառույցների (պետական և ոչ պետական) համակարգչային տեխնիկայով հագեցում և ինտերնետ կապով ապահովում	**1.**Սոցիալական ծառայություններում նոր համակարգիչներով ապահովվածության մակարդակը, **2.** Կայուն ինտերնետ կապ ունեցող սոցիալական ծառայությունների թիվը	20% 3	20% 3
5. Բնակչության սոցիալական ծառայությունների ընդլայնում, որը կնպաստի խոցելի խմբերին մատուցվող ծառայությունների բազմազանությանը			
5.1.Ծերերի խնամքի ծառայությունների (տան պայմաններում խնամք, ցերեկային կենտրոն) կազմակերպում և զարգացում	Բացի պետական տրանսֆերտներից խնամքի ծառայություններից օգտվող ծերերի թիվը	180	90
5.2.Հաշմանդամներին վերականգնողական և տեխնիկական այլ միջոցներով ապահովում	Վերականգնողական և տեխնիկական այլ միջոցներ ստացած հաշմանդամներ	80	55
5.3. Գործազուրկների համար մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում	Մասնագիտական ուսուցումն ավարտածների թվաքանակը, նրանցից աշխատանքի տեղավորվածները	14	12 7
6. Բնակարանային հիմնահարցերի լուծում			
6.1. Զոհված(մահացած) կամ հաշմանդամ (վիրավոր) դարձած ազատամարտիկների բնակարանային ապահովության հիմնահարցեր	Ֆինանսավորում անօթևան և կարիքավոր ընտանիքներին	51	5

6.2 Փախստական ընտանիքների բնակարանային ապահովության հիմնահարցեր	Ժամանակավոր կացարաններում, հանրակացարաններում բնակվող ընտանիքների բնակապահովության ծրագրեր	35	0
7.Կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող ընտանիքներին, կանանց և երեխաներին սոցիալ-հոգեբանական, մանկավարժական և իրավաբանական ծառայությունների իրականացում			
1.1 Դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների տվյալների տեղեկատվա-կան բազայի շարունակական մուտքագրում և վերահսկում	Մարզում դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների թիվը	130	115
1.2 Ժամանակավոր խնամքի կարիք ունեցող երեխաների ցերեկային և վերականգնողական կենտրոնների ստեղծում	Խնամքի և սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական աջակցության ծառայություններից օգտված երեխաների թիվը	70	80

Կատարված աշխատանքների վերլուծությունը փաստում է, որ հաշվետու ժամանակահատվածում պետական և հասարակական կազմակերպությունների կողմից կատարված աշխատանքի արդյունքում զգալի թվով մարդիկ օգտվել են տարբեր սոցիալական ծրագրերից, սոցիալական ոլորտում առկա է որոշակի դրական տեղաշարժ, սակայն անհրաժեշտ է, որպեսզի հիմնախնդիրների լուծումը և միջոցառումների իրագործումը կրեն շարունակական կատարելագործման բնույթ:

Մարզի համար սոցիալական պաշտպանության բնագավառում կարևորվում է սոցիալապես խոցելի խմբերին ուղղված սոցիալական աջակցության ծառայությունների, ինչպես նաև միայնակ տարեցների և հաշմանդամների տնային սպասարկման համակարգի ընդլայնումը:

Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման ընթացքում մարզի 2 ՍԾՏԳ-ների տեղակայման համար շենք շինությունները հանձնվել են ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանը՝ համապատասխան շինարարություն իրականացնելու նպատակով /Արմավիրի և Բաղրամյանի ՍԾՏԳ-ների շենքեր/, սակայն դեռևս կան որոշակի խնդիրներ:

Գործազրկությունն ինչպես ողջ հանրապետությունում, այնպես էլ Արմավիրի մարզում լուրջ խնդիր է հանդիսանում: Գործազրկության բարձր մակարդակը պայմանավորված է նաև քաղաքային համայնքներում նախկինում գործող արդյունաբերական խոշոր ձեռնարկությունների չգործելու հանգամանքով, ինչպես նաև մարզի տարածքում ներկայումս գործող վերամշակող ձեռնարկությունների արտադրության փոքր ծավալներով:

Մարզում դեռևս հիմնախնդիր է մնում կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնված երեխաների համար նախատեսված ցերեկային խնամքի կենտրոնների չգործելը, երեխայի խնամք և պաշտպանություն իրականացնող բոլոր պետական և ոչ պետական կառույցների սերտ համագործակցությունը, համայնքներում սոցիալական աշխատողների բացակայությունը:

4.5.4 Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Մասնագիտական կրթությունը և ուսուցումը ոչ միշտ են զբաղվածության երաշխիք հանդիսանում: Զբաղվածության քաղաքականության այլ միջոցառումներին զուգահեռ, անհրաժեշտ է ուսուցումը համապատասխանեցնել աշխատանքի շուկայի պահանջներին: Մասնագիտական կրթությունը և ուսուցումը պետք է ներդաշնակեցվի տնտեսության նոր պահանջներին համապատասխանեցնելու միջոցառումների ընդհանուր շրջանակների հետ: Դեռևս հստակ դիրքորոշում չի ձևավորվել առ այն, թե ուսուցման ինչպիսի կարիքներ պետք է բավարարեն կամ ինչպիսի հմտություններ պետք է ձեռք բերվեն, որպեսզի պատշաճ կերպով հասցեագրվեն տնտեսության կարիքները և առավելագույնի հասցվեն մասնագիտական հաստատությունների շրջանավարտների և գործազուրկների հնարավորությունները աշխատանք

գտնելու ուղղությամբ: Հողերի զանգվածային վերաբաշխման արդյունքում ի հայտ եկան հողի շատ սեփականատերեր, ովքեր իրենց ապրուստը չեն վաստակում հողը մշակելուց, սակայն չեն կարող ստանալ գործազրկության նպաստ: Ինչպես նշում են զբաղվածության ոլորտի աշխատակիցները, գործակալությունների ամենօրյա աշխատանքի 80%-ն անմիջականորեն կապված է թղթային աշխատանքի և նպաստների վճարման հետ և միայն 20 %-ն է հատկացվում ծրագրերի իրականացմանը: Զարգացած երկրներում հակառակ իրավիճակն է:

Հետագայում նույնպես հետևողական աշխատանքներ պետք է տարվեն սոցիալական ծառայությունների մատչելիության և որակի բարձրացման ուղղությամբ: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների ստեղծումը կոչված է ապահովելու այդ խնդիրը:

Վերականգնել նախկինում համայնքներում ստեղծված ցերեկային կենտրոնների աշխատանքները և ներդնել սոցիալական աշխատողի ինստիտուտը:

5. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

5.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Արմավիրի մարզի բնակչության զբաղվածության մեծ մասը բաժին է ընկնում գյուղատնտեսությանը, որի զարգացման գլխավոր նպատակն է բուսաբուծության՝ խաղողագործության, բանջարաբուծության, պտղաբուծության ճյուղերի և անասնապահության հետևողական ինտենսիվացման շնորհիվ գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ավելացումը, որը կբերի գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտների աճին և աղքատության կրճատմանը:

ՄԶԾ-ում արտացոլված ոլորտի գերակայություններն են՝ մարզի հողային և մարդկային ռեսուրսների հետևողական և արդյունավետ օգտագործումը, բուսաբուծական մթերքների, բոստան-բանջարանոցային և կերային մշակաբույսերի արտադրության ծավալների և նրանց ապրանքայնության մակարդակի հնարավորինս ավելացումը, ոռոգման համակարգի բարելավումը, անասնաբուծական ծառայությունների բարելավման միջոցով գյուղատնտեսական կենդանիների մթերատվության, անասնապահական մթերքների որակի, արտադրության արդյունավետության և ապրանքայնության մակարդակի բարձրացումը, հակակարկտային կայանքների թվի ավելացումը, գյուղատնտեսական վարկերի հասանելիության ապահովումը աղքատ գյուղացիական տնտեսություններին և գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին, գյուղատնտեսական արտադրությամբ զբաղվելու ռիսկը մեղմելու նպատակով մարզում գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդնումը և զարգացումը, մարզում գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակվող ձեռնարկությունների թվի ավելացումը, մարզում հողերի կատեգորիաների ուսումնասիրման, ճշգրտման և վերահսկողության իրականացումը, գյուղտեխնիկայով ապահովվածության մակարդակի և տեխնիկայի օգտագործման արդյունավերտության բարձրացումը, հողերի խոշորացման և գյուղացիական տնտեսությունների միավորման շահագրգռումը, գյուղատնտեսության ոլորտում իրականացվող միջոցառումների մասին բնակչության իրազեկումը:

6.2. Իրականացման առաջընթացը

Մարզի 124211,4 հա վարչական տարածքում 97022,2հա-ը գյուղատնտեսական նշանակության հողեր են, որից 47381,1հա 2015թ. օգտագործվել է գյուղատնտեսական արտադրության մեջ՝ 31770,9հա վարելահողեր, 7120,1հա-ն խաղողի և 8490,1 հա-ն պտղատու այգիներ:

2015թ. գյուղատնտեսական տարում 2014թ-ի հետ համեմատությամբ մարզում ավել է օգտագործվել 1482,6հա հողատարածություն:

2015թ մարզում հիմնվել են 500,14հա բազմամյա տնկարքներ, որից 268,79հա-ն պտղատու և 231,35հա խաղողի այգիներ:

Արդեն 5-րդ տարին է մարզում հացահատիկային մշակաբույսերի ցանքատարածությունները չեն գերազանցում 8000հա, որը վկայում է, որ գյուղատնտեսության արտադրության մեջ վերականգնվում է տնտեսությունների մասնագիտացումը գյուղատնտեսության առավել եկամտաբեր ճյուղերի՝ խաղողի, պտղատու և բանջարեղենի տարբեր տեսակների արտադրության ուղղությամբ:

2015թ գյուղատնտեսական տարին սկսվել էր բարեհաջող և գրեթե բոլոր մշակաբույսերի գծով սպասվում էր բարձր բերք: Ինչպես հանրապետության այնպես էլ մարզի վարչական տարածքը ապահովագրված չէ բնակլիմայական աղետների վնասներից: 2015թ. մայիսի 15-ի, 28-ի, օգոստոսի 22-ի և հոկտեմբերի 4-ի կարկտահարությունները մեծ վնաս պատճառեցին մարզի գյուղատնտեսական արտադրությանը: Կարկտահարության հասցրած վնասները հնարավորինս մեղմելու նպատակով ՀՀ կառավարության կողմից փոխհատուցվել է հողօգտագործողների հողի հարկի և ոռոգման ջրի վարձի գումարները, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության թիվ 534-Ն որոշմամբ հաստատված <<Սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությանն աջակցության տրամադրման>> հաստատված ծրագրով մարզի 405 ընտանիքներին տրամադրվել է 76,16 մլն դրամ գումար:

Կարկտահարության ռիսկերը մեղմելու նպատակով մարզի 2 համայնքներում՝ Բագարան, Երվանդաշատ տեղակայվել է 8 հակակարկտային կայաններ:

Հաշվետու տարում ձեռնարկված միջոցառումների շնորհիվ գյուղատնտեսական բոլոր մթերքների արտադրության ծավալները գերազանցել են նախորդ տարվա մակարդակը՝ 7-58%, բացառությամբ հացահատիկի, որը ցանքատարածությունների կրճատման արդյունք է:

2015թ. մարզի գյուղացիական տնտեսություններից մթերող կազմակերպությունների կողմից մթերվել է 907 տոննա պտուղ, 13212 տոննա բանջարեղեն և 78813 տոննա խաղող, կամ մթերումների ծավալը 12%-ով գերազանցել է նախորդ տարվա մակարդակը: Մեծ աջակցություն է ցուցաբերվել առանձին տնտեսվարող սուբյեկտներին և արտահանող կազմակերպություններին գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության և արտահանման գործում:

2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ մարզում հաշվառվել է 58089 գլուխ խոշոր եղջերավոր կենդանիներ, որից կովեր՝ 20637, մանր եղջերավոր՝ 96551, խոզեր՝ 20506, թռչուններ՝ 1230206:

2015թ. ընթացքում արտադրվել է 7102տոննա տավարի, 2078տոննա ոչխարի, 800 տոննա խոզի, 1072 տոննա թռչնի միս, 500տոննա ձուկ, 50200տոննա կաթ, 191,7տոննա բուրդ և 68 մլն. հատ ձու:

Համակարգվել և վերահսկվել է մարզային անասնաբուժական ծառայության գործունեությունը, հակահամաճարակային միջոցառումները իրականացվել են ամբողջությամբ:

Համակարգվել է մարզում գործող <<Ոռոգում-Ջրառ>> ՓԲԸ-ի 2 մասնաճյուղերի և 7 ջրօգտագործողների ընկերությունների գործունեությունը՝ ոռոգման համակարգի սպասարկման, կառուցման ու վերականգնման, ոռոգման ջրի վարձավճարների գանձման ուղղությամբ: Վերահսկվել և կարգավորվել են տարաբնույթ նշանակության ջրատարների, մայր ջրանցքների և ջրամղիչ կայանների մաքրման և վերականգնման աշխատանքները: Արդյունքում 317,4կմ միջտնտեսային, 4892,5կմ ներտնտեսային ցանցերը, 350 խորքային հորերը և 74 պոմպակայանները պատրաստ են եղել ջրամատակարարմանը, որը սկսվել է 01.04.2015թ.-ից: Կրճատվել են համակարգում դեռևս գոյություն ունեցող կորուստները:

2015թ. ընթացքում դրական տեղաշարժեր են արձանագրվել մարզում ոռոգման նոր տեխնոլոգիաների ներդրման ուղղությամբ: Տալվորիկ համայնքում շուրջ 100հա հողատարածություն ոռոգվում է անձրևացման եղանակով, իսկ Արևադաշտ համայնքի 280հա խաղողի այգիների, ինչպես նաև ավելի քան 150հա ջերմատնային տնտեսությունների ոռոգումը իրականացվում է կաթիլային եղանակով:

2015թ դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ մարզի 32636 ջրօգտագործողներին մատակարարվել է 243,2մլն. մետր խորանարդ ոռոգման ջուր 2,675 մլրդ դրամ հասույթով, որի դիմաց գանձվել է 1,629 մլրդ. դրամ կամ գանձման մակարդակը կազմել է 60,9%:

Ուսումնասիրվել և գույքագրվել է մարզի տարածքով հոսող Արաքս, Մեծամոր և Քասախ գետերի, ինչպես նաև հեղեղատարների հուների մաքրման և ափապատնեշների ամրացման նպատակով իրականացվելիք աշխատանքները և ներկայացրել ՀՀ կառավարություն:

2015թ. պետբյուջեի միջոցների հաշվին 9 համայնքներում մաքրվել են 42,2 կմ երկարությամբ բաց դրենաժային ցանց: Այս բնագավառում դեռևս հիմնախնդիր է մնում առկա շուրջ 280կմ երկարությամբ փակ դրենաժային համակարգի մաքրումը և վերանորոգումը:

2015թ. գարնանացանի և աշնանացանի աշխատանքները խթանելու նպատակով գյուղացիական տնտեսություններին որպես աջակցություն տրամադրվել է տարբեր կուլտուրաների սերմացու, ինչպես նաև պարարտանյութեր և վառելանյութ:

Ուսումնասիրվել է գյուղատնտեսական արտադրության վարկավորման գործընթացը: Հիմնական վարկատուն եղել է Ակբա-կրեդիտ ագրիկոլ բանկը, որը հաշվետու տարում մարզի 93 համայնքների 8937 վարկառուներին տրամադրել է 8,64 մլրդ դրամ վարկ, որից 2,98 մլրդ. դրամ վարկը պետական սուբսիդավորմամբ:

Մարզում կանաչապատ տարածքների ավելացման ուղղությամբ <<Հայաստան ծառատունկ>> ծրագրի միջոցով կազմակերպվել ու իրականացվել են տնկումներ՝ շուրջ 5095 ծառերի և թփերի տնկիների: Մարզի 18 համայնքների տարաբնույթ կազմակերպություններում իրականացրվել են ծառերի ու թփերի հիմնումներ, ավելի քան 5 հա ընդհանուր մակերեսով:

Աշխատանքներ են տարվել մարզի տարածքում ստորերկրյա ջրային պաշարների արդյունավետ օգտագործման, առկա հորատանցքերի ուսումնասիրման ուղղությամբ: Կատարված հետազոտությունների հիման վրա մարզում փականային ռեժիմի է բերվել 8 հորատանցքեր:

Համակարգվել է շրջակա միջավայրի և բնապահպանության օրենսդրության կենսագործման աշխատանքները: Համակարգել և կազմակերպել է օգտակար հանածոների արդյունահանման համար հողհատկացման տարածքների արդյունավետ օգտագործման, շրջակա միջավայրի պահպանման հարցերը:

Հողաշինության և հողօգտագործման բնագավառ. 2015թ. ընթացքում հողերի օգտագործման ժամանակավոր սխեմաների հաստատման նպատակով սահմանված կարգով ՀՀ կառավարություն են ներկայացվել մարզի Դալարիկ, Նոր Արմավիր, Մայիսյան, Տանձուտ, Գայ, Մերձավան և Լենուղի /ընթացքի մեջ են/ համայնքներում հողերի նպատակային նշանակության փոփոխության վերաբերյալ հողաշինական գործերը:

ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի ղեկավարի կողմից մարզ կատարված աշխատանքային այցելության շրջանակներում մարզի մի շարք համայնքներում առկա հողային հարաբերությունների ոլորտում գոյություն ունեցող հողային վիճային հարցերին տրվել են պարզաբանումներ և դրանց ճշտման համար ցուցաբերվել է աջակցություն:

2015թ. մարզի մի շարք համայնքներում ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի աշխատակազմի գեոդեզիայի և հողային պետական տեսչության հետ համատեղ իրականացվել են տեսչական ստուգումներ: Ստուգումների արդյունքում հայտնաբերված խախտումները վերացնելու նպատակով համայնքների ղեկավարներին տրվել են ցուցումներ՝ հայտնաբերված խախտումները եռամսյա ժամկետում վերացնելու համար:

Օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում կազմվել և ՀՀ կառավարության հաստատմանն է ներկայացվել ՀՀ Արմավիրի մարզի ընթացիկ տարվա հողային հաշվեկշիռը:

ՄԶԾ-ով 2015թ. գյուղատնտեսության ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմել է շուրջ 11,626,239.0հազ.դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսված իրական ներդրումների չափը կազմում է 11,496,239.0հազ.դրամ, մասնավորապես՝

ՀՀ պետական բյուջեի միջոցներով

- Ոռոգման համակարգերի հիմնանորոգում «Վաղարշապատ» ՋՕԸ, «Ակնալիճ» ՋՕԸ, «Խոյ» ՋՕԸ, «Արմավիր» ՋՕԸ, «Մերձափնյա» ՋՕԸ, «Արաքս» ՋՕԸ, «Շենիկ» ՋՕԸ

ՀՀ պետական բյուջեի վարկային միջոցներով (Ջրային տնտեսության պետական կոմիտե/ Համաշխարհային բանկ)

- Ոռոգման համակարգերի բարելավման ծրագիր (Բաղրամյան-Նորակերտ ինքնահոս ոռոգման համակարգի կառուցում) -1375 հազ.ԱՄՆ դոլար
- Ոռոգման համակարգերի բարելավման ծրագիր (Մեծամոր ՋԿ-ի Տանձուտ-Ղամշլու հեռացնող ջրանցք, Ղարաղալա ՋՀ-ի հեռացնող ջրանցք) -1637 հազ.ԱՄՆ դոլար
- Մասնավոր ներդրողների միջոցներով 10,083,560.0հազ.դրամ գումարով ոլորտային ծրագրեր
- Համայնքային բյուջեի միջոցներով նախատեսվում է իրականացնել շուրջ 57,550.0հազ.դրամի ծրագրեր:

ՄԶԾ-ում այլ աղբյուրներով ընդգրկված միջոցառումների իրականացման խնդիրը (130,000.0հազ. դրամ) բաց է մնում՝ հնարավոր ֆինանսավորման աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով:

2015 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 1,412,906.7հազ.դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի, համայնքային բյուջեի և մասնավոր ներդրողների միջոցներով:

Աղյուսակ 6. Գյուղատնտեսության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Ավելացնել գյուղատնտեսության համախառն արտադրությունը	1.Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը 2. Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի տեսակարար կշիռը հանրապետության ծավալում, %	100000 մլն.դրամ	
Արդյունք 1. Մարզի հողային և մարդկային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործում	1.1.Օգտագործվող վարելահողերի մակերեսը	26835.8հա	31770,9հա
	1.2.Չօգտագործվող վարելահողերի տարածքը	14740.0հա	12108.55հա
	1.3.Մշակաբույսերի օգտագործվող տարածությունների մակերեսը	41575.8հա	47381.1հա
	1.4 Գյուղատնտեսության ոլորտում զբաղված աշխատուժի տեսակարար կշիռը	60%	60
Արդյունք 2. Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքատվության և համախառն արտադրանքի ծավալների բարձրացում	2.1.Բանջար-բոստանային մշակաբույսերի բերքատվությունը -բանջար -բոստան	334.6 g/հա 284.5 g/հա	349.7g/հա 412.2g/հա
	2.2.Խաղողի բերքատվությունը,	183.5 g/հա	
	2.3.Պտղի բերքատվությունը,	107.5 g/հա	137.0g/հա
	2.4. Հացահատիկի բերքատվությունը	33.2 g/հա	44.1g/հա
	2.5. Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքատարածությունները	41963.5 հա	47381.1հա
Արդյունք 3. Ոռոգման համակարգի բարելավում	3.1. Ոռոգվող գյուղատնտեսական նշանակության հողերի մակերեսը, հա Թիրախ՝ ոռոգելի հողերը մարզում ընդարձակել 1500հա-ով	301.7 հա	51297.8հա

	3.2. Համայնքներում վերանորոգված ջրանցքների թիվը	32	5
	3.3. Վերականգնված ոռոգման ցանցերի ընդհանուր երկարությունը	65.8 կմ	26.9կմ
	3.4. ՋՕԸ-ների ոռոգման աշխատանքների կազմակերպման համար պետ. բյուջեից հատկացումների չափը	մլն.դրամ	
Արդյունք 4. Գյուղատնտեսական կենդանիների մթերատվության ավելացում, որակի բարելավում և հիվանդությունների կանխում	4.1. Կաթի արտադրության ծավալները	41.1 հազ.տոննա	50200տ
	4.2. Մսի արտադրության ծավալը	7.7 հազ. տոննա	10087տ
	4.3. Կաթի իրացման ծավալները	հազ. տոննա	
	4.4. Մսի իրացման ծավալները	հազ. տոննա	
	4.5. Բրդի իրացման ծավալները	121 հազ. տոննա	191.7տ
	4.6. Ձվի իրացման ծավալները	50 մլն. հատ	68մլն.հյատ
	4.7. Համաճարակների դեմ պատվաստված անասնագլխաքանակը	հազ. գլուխ	
Արդյունք 5. Գյուղատնտեսական արտադրական ենթակառուցվածքների բարելավում	5.1. Մարզում գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաների թիվը	5	5
	5.2. Մարզում առևտրային կազմակերպությունների թիվը	13	13
	5.3. Մարզում գյուղացիական տնտեսությունների թիվը	52323	52323
	5.4. Սառնարանային տնտեսությունների թիվը	207	207
	5.5. Սպանդանոցների թիվը	-	
Արդյունք 6. Գյուղատնտեսության վարկավորման մատչելիության բարձրացում	6.1. Առևտրային բանկերից և միկրոֆինանսավորման կառույցներից վարկային միջոցներ ստացած գյուղացիական տնտեսությունների (ձեռնարկությունների) թիվը -ընդհանուր գումարը	9606 6.8 մլրդ.դրամ	8937 8.64մլրդ. դրամ

5.3. Խնդիրները

Գյուղատնտեսության ոլորտում հիմնախնդիրներն են.

1) Գյուղատնտեսությունում ռիսկերի նվազեցումը
2. Գյուղատնտեսական տեխնիկայով ապահովվածության սակավությունը և մաշվածությունը, սպասարկման բարձր գները
2) Գյուղ.մթերքների իրացումը
3) Հողերի մելիորատիվ վիճակը
4) Գյուղատնտեսական վարկերի ցածր մասնաբաժիններն ու բարձր տոկոսադրույքները
5) Հակահեղեղային իրավիճակը:

5.4.Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

2015թ. պետք է հետևողականորեն շարունակվեն վերոնշյալ խնդիրների լուծմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը, ֆերմերային և գյուղացիական տնտեսությունների բանջար-բոստանային կուլտուրաների, խաղողի, պտղի արտադրության ծավալների ավելացման գործընթացը, հետևողականորեն շարունակվեն հակակարկտային կայանների տեղադրման աշխատանքները և հասնել գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրմանը:

6. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

6.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Մարզի բնապահպանական հիմնախնդիրները կապված են աղակալված և դեգրադացված հողերի դեմ պայքարի միջոցառումների, հողերի էռոզիայի դեմ պայքարի, կենսաբազմազանության պահպանման, օգտակար հանածոների և ջրային պաշարների պահպանման, արդյունավետ օգտագործման, տարբեր տեսակի թափոնների և կենցաղային աղբի հավաքման, տեղափոխման, տեղադրման, վնասազերծման և վերամշակման և բնակչությանը խմելու մաքուր ջրով ապահովելու պլանի արդյունավետ իրականացման հետ, որը կարող է երաշխավորել մարզում բնապահպանական իրավիճակի բարելավման կայուն հիմքերը:

Մարզի բնապահպանական իրավիճակը բարելավելու, շրջակա միջավայրի և բնական պաշարների խնայման, արդյունավետ օգտագործման և կառավարման խնդիրները լուծելու համար պլանավորվել են ծրագրերն իրականացնել հետևյալ բնագավառներում.

- Հողային պաշարների արդյունավետ կառավարում
- Հողերի դեգրադացիոն երևույթների կանխում, մելիորացիայի կազմակերպում, մշակության առաջադեմ տեխնոլոգիաների ներդրում, բերրիության բարձրացում
- Ջրային պաշարների արդյունավետ կառավարում
- Կենցաղային աղբի հեռացման և վերամշակման կազմակերպում, վտանգավոր թափոնների վնասազեծման կառավարում
- Արհեստական անտառածածկ տարածքների ստեղծում, կանաչապատ տարածքների ընդարձակում և արդյունավետ կառավարում
- Ջրածածկ տարածքների արդյունավետ կառավարում
- Կենսաբազմազանության պահպանման կառավարում:

6.2. Իրականացման առաջընթացը

ՀՀ Արմավիրի մարզում բնապահպանության ուղղությամբ 2015 թվականի ընթացքում կատարվել են հետևյալ աշխատանքները.

Կանաչապատման նպատակով 12 համայնքներում տնկվել են 1.5 հազար ծառեր ու թփեր: Առատաշեն, Բերքաշատ, Բամբակաշատ համայնքներին հատկացվել են ծառեր և թփեր համայնքներում գտնվող եկեղեցիների տարածքները կանաչապատելու նպատակով:

Արգելվել է Ջրառատ և Լուսագյուղ համայնքներում ընդերքի անօրինական շահագործումը և հողերի ոչ նպատակային օգտագործումը:

Թվով 5 համայնքներում՝ Արևիկ, Արմավիր, Նալբանդյան և Ջանֆիդա, արգելվել են անօրինական աղբավայրերը և համայնքի միջոցներով վերացվել են կուտակված աղբը, բարելավվել աղբահանության, աղբատեղափոխման և կուտակման աշխատանքները 4 համայնքներում՝ Ծաղկունք, Արշալույս, Նորավան և Արաքս /Արմ./:

Հանրապետական համապատասխան ծառայությունների հետ համատեղ ուսումնասիրվել է մարզի կենսառեսուրսների պահպանության վիճակը՝ 2 համայնքներում:

ՄԱԿ-ի Անապատացման դեմ պայքարի կոնվենցիայի քարտուղարության կողմից իրականացվող «Դեպի հողերի չեզոք դեգրադացիայի հասնելը. գաղափարը գործնականում կիրառելի դարձնել Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է Արարատի և Արմավիրի մարզերի մոտ 40.000հա դեգրադացված հողատարածքների ուսումնասիրություն և ծրագրային առաջարկների մշակում:

ՀՀ բնապահպանության նախարարության հետ համատեղ մշակվում է ծրագիր մարզի շուրջ 17 համայնքներում իրականացնել հողերի աղազերծման աշխատանքներ, ինչպես նաև

իրականացվում են աշխատանքներ մարզի ինքնաշատրվանվող հորերի լիկվիդացիոն փականային ռեժիմի և կոնսերվացման ուղղությամբ:

Մարզի Արազափ, Եղեգնուտ և Ջրառատ համայնքներում <<Որդան կարմիր>> պետական արգելավայրի պահպանման և խնամքի, ինչպես նաև գիտական աշխատանքների իրականացման համար ներկայացվել է առաջարկություն պետական բյուջեից գումար հատկացնելու համար, ինչպես նաև հատուկ պահպանվող տարածքի մեկուսացման, այլ տարածքներից ցանկապատով առանձնացման համար:

Իրականացվել է ծրագիր Մեծամոր քաղաքին բնապահպանական նպատակներով պետական բյուջեից հատկացված ֆինանսական միջոցների տնօրինման ուղղությամբ:

ՀՀ Արմավիրի մարզպետի համապատասխան կարգադրությամբ ստեղծված հանձնաժողովի միջոցով վաղ գարնանային հեղեղումների կանխարգելման նպատակով ուսումնասիրվել են գետերի հուների մաքրման և ափապատնեշների ամրացման ուղղությամբ անհրաժեշտ տարվելիք աշխատանքները.

«Կոշ Ուջան» հեղեղատարի (Աղավնատուն, Արագած և Ծաղկալանջ համայնքների վարչական տարածքներ) 3կմ և «Սելավ Մաստարա» հեղեղատարի (Խանջյան և Լուկաշին համայնքների վարչական տարածքներ) 1.8կմ երկարությամբ, անհրաժեշտ է հունը մաքրել: Մեծամոր գետի հունը Արաքս և Մեծամոր համայնքների վարչական տարածքներում, անհրաժեշտ է մաքրել շուրջ 1.3կմ:

Երվանդաշատ համայնքի վարչական տարածքի սահմաններում, շուրջ 500մ երկարությամբ, անհրաժեշտ է Արաքս գետի ափապատնեշի կառուցում: Արաքս գետի 18/2-19սահմանային նշանակետում ողողատներից հանքարդյունահանող <<Արաքի ավազան>> ՍՊԸ գործունեության արդյունքում գրանցվել է արգելաթմբի ողողման գործընթաց Մարգարա համայնքի տարածքում: Սև ջուր և Արաքս գետի 16/5-16 սահմանային նշանակետի հատվածում ափապաշտպան արգելաթմբին մոտակա տարածքում գետավազի արդյունահանման հետևանքովառաջացած փոսորակները դեռևս չեն լուծարվել:

Խորոնք, Մրգաստան, Ծիածան և Դողս համայնքների վարչական տարածքներում անհրաժեշտ է Քասախ գետի հունի մաքրում՝ շուրջ 1.8կմ երկարությամբ:

Օգտակար հանածոների հանքավայրեր ՀՀ Արմավիրի մարզում առկա է 20 համայնքների վարչական տարածքներում: Ուսումնասիրված, հայտնաբերված և արձանագրված 39 հանքավայրերը և երեք համայնքների վարչատարածքներում հետազոտվող (Արաքս /Էջմ./, Արգավանդ, Ջանֆիդա) տարածքները տնօրինվում են երեսուն ՍՊԸ-ների, չորս՝ ՓԲԸ-ների, մեկ՝ ԲԲԸ-ի և երկու՝ Ա/Ձ- ների կողմից: Ուշադրության կենտրոնում են մարզի մի շարք համայնքներում հանքարդյունաբերությամբ և ավազահանությամբ զբաղվող կազմակերպությունների կողմից մեծ թերություններով իրականացվող ռեկուլտիվացիոն աշխատանքները, մասնավորապես համայնքային հողատարածքներում առկա լքված ավազի և քարի հանքերը գտնվում են բարձիթողի վիճակում և շարունակում են աղտոտել շրջակա միջավայրը:

Մարզի տարածքում հետազոտված և արդյունահանվում են հինգ տեսակի՝ տուֆ /ուղիղ և կոպիտ կտրվածքի/ և բազալտ քար, անդեզիտ, ավազ ու խիճ, օգտակար հանածոներ:

2015թ. եռամսյակը մեկ, ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների, ՀՀ բնապահպանության և ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություններ ներկայացվել է տեղեկատվություն՝ մարզի տարածքում ընդերքի օգտակար հանածոների արդյունահանման, հողատարածքների տնօրինման օրինականության վերաբերյալ:

Տուֆ /կոպիտ և ուղիղ կտրվածքի/ հանքավայրերում հիմնական հումքի արդյունահանման համար հանքավայրերի շրջակայքում մեծ քանակությամբ թափոններ են կուտակվում, որոնք զգալի հողատարածքներ են զբաղեցնում և աղտոտում են շրջակա միջավայրը:

2015թ. ընթացքում մարզպետարանի և համայնքների հետ համատեղ մշակված սխեմայի և աղբահանության օրացուցային գրաֆիկի հիման վրա, մարզի բոլոր 97 համայնքներում կազմակերպվում է աղբահանություն:

Համայնքների մեծամասնություններում՝ 70 համայնքում՝ աղբահանությունն իրականացվում է 2-10 օրը մեկ անգամ, իսկ 10 համայնքներում ամենօրյա աղբահանություն է կատարվում՝ Էջմիածին, Մեծամոր, Արմավիր քաղաքներում (կենտրոնական փողոցում), Փարաքար, Ակնալիճ, Մյասնիկյան, Սարդարապատ, Լեռնագոգ և Արշալույս համայնքներում:

Մոտավոր հաշվարկներով մարզի յուրաքանչյուր բնակչից տարեկան 270-300կգ կենցաղային աղբ է թափվում, բնակավայրերից օրական հեռացվում է շուրջ 450-500 տոննա աղբ:

2008 թվականից մարզի տարածքում կազմավորվել և գործունեություն է իրականացնում վտանգավոր թափոնների վերամշակման, վնասազերծման, պահպանման, փոխադրման և տեղադրման համար բարդ ընթացակարգով լիցենզավորված տնտեսական գործունեություն իրականացնող «Էկոլոգիա ՎԿՀ-ի» ՍՊԸ-ն, որը մարզի և հանրապետության այլ տարածաշրջանների բուժսպասարկման կազմակերպություններից՝ պայմանագրային սկզբունքով, հավաքում, տեղափոխում, պահպանում և վնասազերծում է ժամկետանց դեղորայքի, բժշկական կոշտ և հեղուկ, ինչպես նաև վիրահատություններից առաջացած թափոնները:

Բնակավայրերի մաքրման և աղբահեռացման ուղղությամբ Արմավիրի մարզպետի կարգադրությամբ ստեղծված հանձնաժողովի կողմից պարբերաբար ստուգայցեր են կատարվել համայնքներ է և տեղ գտած թերությունների վերացման նպատակով համապատասխան հանձնարարականներ են տրվել համայնքների ղեկավարներին՝ կազմակերպելով և համակարգելով վերջիններիս գործունեությունը տվյալ ոլորտում:

2015թվականի ընթացքում մաքրվել և վերանորոգվել են 8 համայնքների վարչական սահմաններով անցնող 45կմ երկարությամբ ջրահեռացման բաց ցանցեր:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը այլ աղբյուրներով կազմել է 53,258.5հազ.դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով նախատեսվում է 43,258.5հազ. դրամ հետևյալ միջոցառումների համար՝

ՀՀ պետական բյուջե

- «Արգելոցապարկային համալիր» ՊՈԱԿ-ի տնօրինության ներքո գտնվող ԲՀՊ տարածքների պահպանության, գիտական ուսումնասիրությունների, անտառտնտեսական աշխատանքների կատարման ծառայություններ («Որդան կարմիր» պետական արգելավայր» հիմնարկի մասով)
- «Ընկերությունների կողմից վճարվող բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն բնապահպանական ծրագրերի իրականացման համար Մեծամոր համայնքին սուբվենցիաների տրամադրում
- Համայնքների բյուջեների միջոցներով իրականացվող ոլորտային ծրագրեր 26,500.0հազ. դրամ գումարով

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 29,574.0հազ.դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի և համայնքային բյուջեի միջոցներով:

Բնապահպանության ոլորտի ֆինանսական ճեղքվածը մեղմելու նպատակով միջոցներ են ձեռնարկվում ֆինանսավորման այլ աղբյուրներ (միջազգային կազմակերպություններ, դոնորներ, բարերարներ) ներգրավելու ուղղությամբ:

Աղյուսակ 7. Բնապահպանության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Բարելավել բնապահպանական իրավիճակը Արմավիրի մարզում	Ընդերքից օգտակար հանածոների արդյունահանման համակարգը բարելավված է գետերի հունի մաքրման և ափապաշտպան պատնեշների ինժեներա-տեխնիկական աշխատանքներն իրականացվում են մշակված ծրագրին համապատասխան	9 համայնք	9 համայնք

Արդյունք 1 Մարզային կառույցների՝ ՏԻՄ-երի, հասարակական կազմակերպությունների և «Որդան Կարմիր» արգելավայրի գործունեության կազմակերպման համար ինստիտուցիոնալ հիմքերի ստեղծում **Միջոցառումներ** * «Որդան կարմիր» արգելավայրի գործունեության կազմակերպում, * ստորգետնյա ջրերի օգտագործման գործընթացին մարզպետարանի մասնակցության և հասարակության համար թափանցիկության ապահովում, * ապահովել համայնքների տարածքներում իրականացվող նախագծերի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հանրային լսումներ, * մարզի բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունների և լրատվամիջոցների կարողությունների զարգացում կենսաբազմազանություն, մոնիտորինգի կազմակերպման և հանրային իրազեկման մեջ նրանց ներգրավելու համար	«Որդան կարմիր» արգելավայրի կանոնադրությունը հաստատվել է, մարզում կան 50 ՀԿ, 2 հեռուստաընկերություններ, «Հայրենականչ» և «Հայ ֆերմեր» թերթեր 55 համայնքներում կազմակերպվել են քննարկումներ մարզի կենսաբազմազանության պահպանության ներկա վիճակի վերաբերյալ, տպագրվել է 3 հոդված: Կազմակերպվել է 3 հեռուստահաղորդում մարզի բնապահպանական հիմնախնդիրների լուսաբանման ուղղությամբ Մարզպետարանի մասնագետները ընդգրկված են միջգերտեսչական հանձնաժողովի կազմի մեջ և ակտիվ մասնակցություն ունենում հարցի ուսումնասիրման գործում Բոլոր համայնքներին տեղեկացվել է, ցանկացած նախագծի իրականացումից առաջ այն դնել հասարակական քննարկման Մարզում գործող բնապահապանական հասարակական կազմակերպությունների և մարզային լրատվամիջոցների ուժեր մարզպետարանը մոբիլիզացնում է կենսաբազմազանության առկա վիճակի պարզաբանման ու նրանց պահապանության ու տարածման կազմակերպմանը	7 համայնք 55 համար 14 համար	7 համայնք 55 համար 12 համայնք 23 համայնք 97 համայնք 3 ՀԿ-ներ 2 ՀԸ-ներ՝ «ԱԼՏ» և « Լույս»
Արդյունք 2 Հողային ռեսուրսների օգտագործման և պահպանության արդյունավետության բարձրացում Խնդիրներ * Գետերի հունի մաքրում, ափապատնեշների կառուցում * Հողերի մելիորացիա * Փակ ջրահեռացման ցանցի վերակառուցում, վերանորոգում, բաց ցանցի մաքրման աշխատանքների շարունակում	Հողերի դեգրեդացիայի, հեղեղումների հետևանքով ջրածածկման և հողատարման կանխարգելման համար պետական բյուջեից հատկացված միջոցներով իրականացվում է գետերի հունի մաքրման և ափապատանեշի ամրացման աշխատանքներ Դեռևս չեն կատարվել. «Ագրոքիմիական ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի կողմից ուսումնասիրվում, քարտեզագրվում է հողատարածքների պարարտացման արդյունավետ համակարգ: *Մաքրվել և վերանորոգվել է 8 համայնքների վարչական տարածքներով անցնող 45 կմ երկարության ջրահեռացման բաց ցանցը:	15 համայնք	15 համայնք
Արդյունք 3 Արտադրական և կենցաղային թափոնների	Մարզում թափոնների կառավարման համար պայմաններ	97 համայնք	97 համայնք

տեղադրման համակարգերի կատարելագործում * Քաղաքների և խոշոր բնակավայրերի աղբավայրերի կառավարման ծրագրերի մշակում * Միջհամայնքային աղբավայրերի նախագծում, ՏԻՄ-երի աջակցություն, աղբահանության պայմանագրային հարաբերությունների ձևավորման համար * Կեղտաջրերի մաքրման պարզ տեխնոլոգիաների կիրառմամբ մաքրման կայանների ստեղծում	ապահովված են Բնակավայրեր, որոնք մշակել են աղբավայրերի կառավարման պլաններ Մարզի քաղաքներում մշակված աղբավայրերի կառավարման պլաններ, ցանկապատված գործող աղբավայրեր՝ Էջմիածին, Մեծամոր, Արմավիր, միջհամայնքային աղբավայրերի մշակված նախագծեր 4 համայնքներ, որոնք ունեն աղբահեռացման պայմանագրեր՝ 28	15 համայնք Փարաքարում կառուցվել է կեղտաջրերի մաքրման պարզ տեխնոլոգիաների կիրառմամբ մաքրման կայան	15 համայնք 1 համայնք
Արդյունք 4 Բնապահպանական հիմնախնդիրների և իրականացվելիք միջոցառումների վերաբերյալ հասարակության իրազեկության բարձրացում. Խնդիրներ՝ բնապահպանական ծրագրերի իրականացման համար հասարակական կազմակերպությունների աջակցության տրամադրում	Իրականացված ծրագրերի վերաբերյալ նյութերը տեղադրված են մարզպետարանի կայք էջում, հրատարակված հոդվածներ, հեռուստահաղորդումներ՝ 4	«Հայրենական չ» թերթ, «Լույս» հեռուստա-ընկերություն	

6.3. Խնդիրները

Մարզի բնապահպանական հիմնախնդիրները կապված են աղակալված ու դեգրադացված հողերի մելիորատիվ միջոցառումների, հողերի անապատացման դեմ պայքարի, կենսաբազմազանության պահպանման, կանաչապատ տարածքների ընդարձակման ու պահպանության, արհեստական անտառածածկ տարածքների և դաշտապաշտպան անտառաշերտերի ստեղծման, հողային, ջրային պաշարների, օգտակար հանածոների պահպանման, արդյունավետ օգտագործման, թափոնների հավաքման, տեղափոխման, տեղադրման, վնասազերծման, վերամշակման և բնակչությանը խմելու ջրով մատակարարելու իրականացման հետ:

6.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Բնապահպանական առկա հիմնախնդիրները ծագել են հիմնականում մարդկանց ոչ ճիշտ դաստիարակության և կառավարման ոչ ճիշտ համակարգի արդյունքում:

Առաջնահերթ նպատակն է մանկուց դաստիարակել ու կազմակերպել մարդու բնապահպանկան մտածելակերպը, փոխել բնապահպանության բնագավառի ներկայիս առկա կառավարման համակարգը, հասարակության յուրաքանչյուր անդամին տեղեկացնել առկա իրավիճակի մասին, ներկայացնել վտանգված շրջակա միջավայրի ունեցած բացասական ազդեցությունը մարդու և կեսաբազմազանության վրա:

Յուրաքանչյուր մարդ պետք է զգա շրջակա միջավայրի ներկա վիճակի բացասական ազդեցությունն իր կենսագործունեության վրա և ընդգրկվի բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման գործընթացներում:

7. ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅՈՒՆ

7.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Մարզում տուրիզմը թերևս թույլ է զարգացած, պատճառը տուրիզմի հիմնական ենթակառուցվածքների բացակայությունն է և մարզի տուրիստական ռեսուրսների վատ

ուսումնասիրությունը: Մարզում զբոսաշրջության զարգացման համար անհրաժեշտ է զբոսաշրջության զարգացման համալիր ծրագրի մշակում, որն իր մեջ կընդգրկի առկա ներուժի ամբողջական ուսումնասիրությունը, իրավիճակի գնահատականը և զարգացման ուղղությունների նախանշումը: Արդյունավետ գործելու դեպքում մարզի տնտեսության մեջ զբոսաշրջության մասնաբաժինը կարելի է հասցնել ցանկալի արդյունքի, որը հետաքրքրություն կառաջացնի միջազգային կազմակերպությունների կողմից ներդրումներ իրականացնելու առումով, որը և անմիջական դրական ներգործություն կունենա մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացման վրա:
Ոլորտում առկա հիմնախնդիրները լուծելու համար անհրաժեշտ է.
1)Ստեղծել այցելուների կենտրոն, որը այցելուներին կտրամադրի տեղեկություններ Արմավիրի մարզի տուրիստական հնարավորությունների վերաբերյալ, կհամագործակցի Հայաստանի և արտերկրի տուր-օպերատորների հետ
2)Ստեղծել գինու, կոնյակի համտեսի դահլիճ «ՄԱՊ» ՓԲԸ-ում
3)Ստեղծել Արմավիր քաղաքում բրուտագործության կենտրոն
4)Վերականգնել զբոսաշրջային տեսանկյունից մեծ հետաքրքրություն ներկայացնող սահմանամերձ Բագարան համայնքի Շուշանիկ եկեղեցին
5)Կառուցել ռեստորանա-հյուրանոցային համալիրներ, քոթեջներ
6)Առանձնացնել հենակետային տուրիստական կենտրոնները և դրանց շուրջ ստեղծել ենթակառուցվածքներ՝ ավտոկանգառներ, սննդի օբյեկտներ, հուշանվերների խանութներ
7)Ընդլայնել ամենամյա կազմակերպվող տոնակատարություններ
8)Կազմակերպել հեծանվավազքի միջոցառումներ
9) Կազմել և հրատարակել քարտեզներ՝ ըստ թեմատիկ երթուղիների
10)Ստեղծել Արմավիրի մարզի տուրիստական ինտերնետային կայք
11) Կազմակերպել մարզի գովազդը արտաքին և ներքին տուրիստական շուկաներում:
12)Սփյուռքի հետ կապերի համատեքստում, արտասահմանում գտնվող հայության շրջաններում բարձրացնել Արմավիրի զբոսաշրջային գրավչությունը, ապահովել բարենպաստ ներդրումային միջավայրի ստեղծումը մեր հայրենակիցների համար:

Մարզի գյուղատնտեսական մասնագիտացումը հետաքրքիր առավելություն է ներկայացնում գյուղական տուրիզմի զարգացման համար: Էկոլոգիապես մաքուր և համային բարձր արժեքներով օժտված գյուղատնտեսական մթերքները առանձնակի նշանակություն ունեն տուրիզմի տեսանկյունից, որը կարող է դառնալ տուրիստների սպասարկման կարևոր բաղկացուցիչ մասերից մեկը:

Տուրիզմի զարգացման համար խոչընդոտ է հանդիսանում ինչպես համապատասխան տարածքներում հյուրանոցային հարմարությունների և հյուրընկալական տների սակավությունը, կենցաղային ոչ բավարար պայմաններով, այնպես էլ ճանապարհների անբարեկարգ վիճակն ու տրանսպորտի բացակայությունը:

7.2. Իրականացման առաջընթացը

Զբոսաշրջության զարգացման գործում կարևորվում է մարզում առկա հոյակերտ եկեղեցիների դերը:

Զբոսաշրջության առումով Արմավիրի մարզն առավել գրավիչ դարձնելու նպատակով իրականացվում են մարզի տեսարժան վայրերի, պատմամշակութային հուշարձանների, եկեղեցիների գովազդման աշխատանքներ ինչպես մարզպետարանի ինտերնետային կայքով, այնպես էլ տուրիստական գործակալությունների միջոցով:

Արտաքին կապեր. 2015 թվականին Արմավիրի մարզը շարունակվել է համագործակցությունը ինչպես նախկինում հաստատված կապերով՝ Արմավիրի մարզի տնտեսության զարգացմանը նպաստող ներդրումային հնարավորությունների բացահայտման,

մարզում հնարավոր ներդրողների ներգրավման և մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը նպաստող համատեղ ծրագրեր իրականացնելու նպատակով:

ՀՀ Արմավիրի մարզի և ՌԴ Յարոսլավլի մարզի միջև համագործակցության շրջանակում. պայմանավորվածություններ են ձեռք բերվել Արմավիրի մարզում գործող ռուսական թեքումով դպրոցներին համապատասխան մեթոդական և տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերելու ուղղությամբ: Ինչպես նաև 2015թ. մարզ է այցելել ՌԴ Վոլոգդայի մարզի պատվիրակությունը:

Շարունակվել են Իրանի Իսլամական Հանրապետության Արևմտյան և Արևելյան Ատրպատականի նահանգների հետ բնապահպանական, գյուղատնտեսական և մշակութային միջոցառումների իրականացման աշխատանքները:

ՀՀ Արմավիրի մարզպետի հրավերով Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի պաշտոնական միջոցառումներին մասնակցելու նպատակով Հայաստանում են գտնվել Արմավիրի մարզի գործընկերներ Սլովակիայի Հանրապետության Տռնավայի նահանգի և Դանիայի Թագավորություն Օդերի համայնքի պատվիրակությունները:

Շարունակվում է համագործակցությունը Չեխիայի Հանրապետության հետ, ինչպես նաև 2016 թվականի համար պայմանավորվածություններ են ձեռք բերվել Իտալիայի Վենետո նահանգի հետ համագործակցություն սկսելու ուղղությամբ:

Սահմանված ժամկետներում և ձևաչափով ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարություն է ներկայացվել եռամսյակային տեղեկատվություն՝ ՀՀ Արմավիրի մարզի միջազգային համագործակցության ընթացիկ վիճակի վերաբերյալ:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը մասնավոր ներդրողների միջոցներով կազմել է 565,100.0հազ. դրամ գումարը նախատեսված է հետևյալ աշխատանքների համար

2015թ. ՏԱՊ-ով 565,100.0հազ. դրամը նախատեսված է

- «ՄԱՊ» ՓԲԸ-ում գինու, կոնյակի համտեսի դահլիճի,
- Արմավիր քաղաքում բրուտագործության կենտրոնի ստեղծման,
- սահմանամերձ Բագարան համայնքի Շուշանիկ եկեղեցու վերականգնում
- Էջմիածին քաղաքում ռեստորանա-հյուրանոցային համալիրների և քոթեջների կառուցում

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել է 305,000.0հազ.դրամի ծրագիր մասնավոր ներդրողների միջոցներով:

7.3. Խնդիրները

- Ոլորտի թիվ մեկ խնդիրը շարունակում է մնալ մարզի տուրիստական հնարավորությունների լիարժեք մոնիտորինգը:
- Մարզում տուրիզմի զարգացման նպատակով ենթակառուցվածքների աշխատանքների բարելավումը /հյուրանոցային հնարավորությունների ստեղծումը և ընտանեկան տուրիզմի զարգացման համար հնարավորությունների ստեղծումը/:
- Տուրիզմի զարգացման նպատակով նոր ներդրումների և նոր ներդրողների որոնման աշխատանքների շարունակումը:

7.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Զբոսաշրջության ոլորտում վերհանված խնդիրների վերլուծության անհրաժեշտություն, ունեցած պատմամշակութային կոթողների և հուշարձանների նորովի ներկայացում և գովազդի ճիշտ կազմակերպում, ոլորտի զարգացմանն ուղղված նոր քայլերի իրականացում, համատեղ գիտաժողովների կազմակերպում՝ հատկապես մարզից արտերկրում գտնվող հայրենակից գործարարների ընդգրկմամբ:

8. ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

8.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Մարզի քաղաքաշինության ոլորտի հիմնախնդիրները կապված են բնակավայրերի քաղաքաշինական ծրագրային փաստաթղթերի մշակման, հանրակրթական դպրոցների, առողջապահական, մշակութային, նախադպրոցական, մարզական օբյեկտների, բազմաբնակարան և վարչական շենքերի հիմնանորոգման, բնակարանաշինության, բնակավայրերի բարեկարգման, բազմաբնակարան շենքերի կառավարման գործին պետական աջակցության, ինչպես նաև քաղաքաշինական այլ խնդիրների հետ:

Կրթական, մշակութային և մարզական օբյեկտեների հիմնանորոգումների համար նախատեսված միջոցները ներկայացված են համապատասխան ոլորտների հատվածներում:

8.2. Իրականացման առաջընթացը

Հայաստանի Հանրապետության 2015 թվականի պետական բյուջեով ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի ծրագրերով մարզին հատկացվել է 307.0 մլն. դրամ, որից՝

- 130.0մլն. դրամով իրականացվել է Բամբակաշատ և Շենիկ համայնքների մշակույթի տների հիմնանորոգումը,
- 177.0 մլն. դրամով իրականացվել է Նորակերտ և Արագած համայնքների մանկապարտեզների հիմնանորոգումը և Հայթաղի միջնակարգ դպրոցի մարզադահլիճի և հանդիսությունների դահլիճի վերանորոգումը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2015 թվականի հուլիսի 2-ի N 766-Ն որոշմամբ ՀՀ Արմավիրի մարզին հատկացվել է 605.0 մլն. դրամ, որից՝

1. 50.746 մլն. դրամով իրականացվել է Շենիկ և Լեռնագոգ համայնքների և Նորապատի դպրոցի գազաֆիկացումը:
2. 399.4 մլն. դրամով իրականացվել է 8 դպրոցների վերանորոգման, 3 քաղաքների հինգ բնակելի բազմաբնակարան շենքերի տանիքների, Արմավիր բժշկական կենտրոնի մասնաշենքի և Վաղարշապատի հիվանդանոցի տանիքի վերանորոգման, Հուշակերտ համայնքային կենտրոնի վերանորոգման աշխատանքները:
3. 10.0 մլն. դրամով իրականացվել է Վարդանաշեն և Խորոնք համայնքների ոռոգման համակարգերի հիմնանորոգման աշխատանքների համաֆինանսավորումը:
4. 66.0 մլն. դրամի չափով ցուցաբերվել է աջակցություն 8 համայնքների 10 մանկապարտեզների վերանորոգման համար:
5. 80.95 մլն. դրամ տրամադրվել պետական աջակցություն, որից 26.7 մլն. դրամ՝ Մայիսյան համայնքի հրդեհված բնակելի շենքի 4 ընտանիքների բնակարանային ապահովման նպատակով և 53.4 մլն. դրամ՝ Լենուղի համայնքի 2 վթարային բազմաբնակարան բնակելի շենքի 8 ընտանիքների բնակարանային ապահովման նպատակով:

Տարերային աղետներից տուժած համայնքներին ցուցաբերվել է շուրջ 23 մլն.դրամի աջակցություն:

Այլ ներդրումներով մարզում իրականացվել և շարունակվում են մի շարք ծրագրեր՝

1. գ.Գետաշենի միջն.դպրոցի վերանորոգում - «Հայաստանի մանուկներ» հիմնադրամ (CAOF) - 300011 ԱՄՆ դոլար
2. գ.Նալբանդյանի միջն.դպրոցի վերանորոգում («Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ)- 236760.0հազ.դրամ:
3. Արևադաշտ համայնքում նոր դպրոցի շենքի կառուցում (Հայ կրթական հիմնարկություն) 110000 ԱՄՆ դոլար
4. Լենուղի համայնքում 510մ երկարությամբ ոռոգման նոր ջրանցքի կառուցում /«Գործընկերություն՝ հանուն գյուղական համայնքների բարգավաճման» (USAID/PRP) ծրագիր/ - ԱՄՆ ՄԶԳ (USAID), ՓՄՁ ԶԱԿ

5. Արազափ գյուղում խմելու ջրամատակարարման համակարգի բարելավմանն ուղղված ծրագիր (ԱՄՆ ՄԶԳ (USAID) «Մաքուր էներգիա և ջուր» ծրագիր, ՎիվաՍել-ՄՏՍ, Վայրի բնության և մշակութային արժեքների պահպանման հիմնադրամ)
6. Նորապատ համայնքում գյուղատնտեսական ծառայությունների կենտրոնի բացում /Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ-ի կողմից իրականացվող «Գործընկերություն՝ հանուն գյուղական համայնքների բարգավաճման» (USAID/PRP) ծրագրի շրջանակում/ - Ագրոբիզնեսի և գյուղի զարգացման կենտրոն» (ԱԳԶԿ-CARD) հիմնադրամ, ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալություն (USAID)
7. Ոսկեհատ համայնքում մանրէաբանական ֆերմայի կառուցում՝ մասնավոր ներդրումներով:
8. Արմավիր քաղաքում աղբի վերամշակման և ջերմոցային տնտեսության կառուցում՝ հայ-չեխական «Գրինէկո-Կաս» ՍՊԸ-ի կողմից՝ 33 մլն.եվրո արժեքով:

Կազմակերպվել և համակարգվել է ենթակառուցվածքների, արդյունաբերական ձեռնարկությունների և անշարժ գույքի կադաստրի գործունեությունը:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմել այլ աղբյուրներով և համայնքի միջոցներով կազմել է 1,366,470.0հազ.դրամ:

2015թ. ոլորտի իրական ներդրումների չափը կազմում է շուրջ 2,253,632.2հազ. դրամ, մասնավորապես՝

ՀՀ պետական բյուջեի միջոցներով

- <<Արմավիր>> նոր քրեակատարողական հիմնարկի կառուցման/շարունակական/
- Չոբանքարայում բնակելի շենքի վերանորոգման և Չոբանքարայում բնակելի շենքի վերանորոգման լրացուցիչ աշխատանքների /50 բնակարան/ համար
- Համայնքային բյուջեի միջոցներով նախատեսվում է իրականացնել ոլորտային ծրագրեր շուրջ 124920.0հազ.դրամի:

2015թ. ՄԶԾ-ով այլ աղբյուրներով իրականացվող ծրագրերի խնդիրը (1,231,550.0հազ. դրամ) բաց է մնում՝ հնարավոր ֆինանսավորման աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 2,440,776.5հազ.դրամի ծրագրեր՝ ՀՀ պետական և համայնքային բյուջեների միջոցներով:

Աղյուսակ 8. Քաղաքաշինության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Արդյունք 1. Բազմաբնակարան բնակելի շենքերի տանիքների հիմնանորոգում	Հիմնանորոգված տանիքների մակերեսը	Բազմաբնակարան բնակելի շենքերի բնակիչներ 1000 քառ.մ	
Միջոցառումներ Տանիքների հիմնանորոգում			
Արդյունք 2. Համայնքների գլխավոր հատակագծերի և շին.օբյեկտների նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի կազմում **Միջոցառումներ** Շին.օբյեկտների նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի կազմում	Շին. օբյեկտների քանակը	39	

Ծանոթություն՝ Կրթական օբյեկտների մասով ծրագրերը ներառված են «Կրթություն» բաժնում

8.3. Խնդիրները

Մարզում քաղաքաշինական աշխատանքների կատարման համար առաջանում են որոշակի խնդիրներ՝ կապված բյուջետային հատկացումների փոքր չափաբաժինների հետ, որի արդյունքում տվյալ օբյեկտի հիմնանորոգման աշխատանքները ձգձգվում են 7-10 տարի:

8.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Անհրաժեշտ է իրականացնել ոլորտի հիմնախնդիրների ճիշտ պլանավորումը և հետևողականորեն իրականացնել դրանց իրագործումը:

9. ՄԱՐԶԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

9.1. ՃԱՆԱՊԱՐՀԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԱՅԻՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

9.1.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Ճանապարհաշինության ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը ուղղված է առկա ճանապարհային ցանցի հիմնանորոգմանը, վերականգմանն ու պահպանմանը: Ոլորտում դեռևս շարունակում է առաջնային լինել ճանապարհների հիմնանորոգման հարցը, միջպետական, հանրապետական, մարզային և միջհամայնքային ճանապարհների անմխիթար վիճակը՝ մարզային (տեղական) նշանակության ճանապարհների զգալի մասը ֆինանսական միջոցների բացակայության պատճառով տասնյակ տարիներ չեն նորոգվել, որի արդյունքում քանդվել են և դարձել տրանսպորտային միջոցների երթևեկության համար դժվարանցանելի, ճանապարհների ժամանակից շուտ շարքից դուրս գալու պատճառ է հանդիսնում վատ կազմակերպված ջրահեռացումը, նորոգման կարիք ունեն նաև կամուրջները, ուստի կամուրջների պահպանման համար անհրաժեշտ է նախատեսել ֆինանսական միջոցներ: 2015թ. ևս ծրագրվում է ավելացնել և թարմացնել երթուղիները սպասարկող շարժակազմը, իսկ ճանապարհաշինության բնագավառում՝ ավարտել ամբողջ ճանապարհային ցանցի նորոգումը:

9.1.2. Իրականացման առաջընթացը

Մարզն ընդգրկում է 135կմ միջպետական նշանակության, 82.8կմ հանրապետական նշանակության և 398.2կմ մարզային (տեղական) նշանակության ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային և 1600կմ համայնքային նշանակության (կամ բնակավայրերի փողոցներ) ճանապարհներ:

2015 թվականի հունվարին ՀՀ տրանսպորտի և կապի նախարարություն է ներկայացվել ներմարզային ավտոբուսային և միկրոավտոբուսային երթուղիների հաստատված ցանկը և ժամանակացույցը: Հաշվետու ժամանակահատվածում մասնակցություն է ցուցաբերվել Արմավիր քաղաքի ներքաղաքային տրանսպորտային միջոցների կանոնավոր երթուղու 2 մրցույթի: Կազմակերպվել և անցկացվել են Արմավիրի ներմարզային կանոնավոր միկրոավտոբուսային 4 երթուղիների մրցույթներ:

ՀՀ պետական բյուջեից ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանին մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ընթացիկ պահպանման ու շահագործման և ձմեռային պահպանման համար հատկացվել է 37.4մլն. դրամ, որից 16.22մլն. դրամը ծախսվել է 26.9կմ երկարությամբ ճանապարհների ընթացիկ պահպանման ու շահագործման համար, իսկ 1.18մլն. դրամը 13կմ ձմեռային պահպանության համար:

2015 թվականի հիմնանորոգվել է Տ-3-50(Մ-5-Նորապատ-Մրգաշատ-Արևիկ-Երասխահուն) ավտոճանապարհը, որի հիմնանորոգման աշխատանքները կավարտվեն 2016թ առաջին կիսամյակին: Մ-9 միջպետական ճանապարհի Հ-17-Քարակերտ 3,8կմ երկարությամբ հատվածի հիմնանորոգման աշխատանքները ավարտվել են:

ՄԶԾ-ով 2015թ. ոլորտի կարիքների գնահատումը կազմել է 2,094,180.0հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով ոլորտի իրական ներդրումների չափը կազմում է շուրջ 1,034,180.0հազ. դրամ, մասնավորապես՝

- ՀՀ պետական բյուջեի միջոցներով մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ձմեռային պահպանում, ընթացիկ պահպանում և շահագործում՝ 37,400.0հազ. դրամ
- «Կենսական նշանակության ճանապարհացանցի բարելավում» վարկային ծրագրի շրջանակներում Համաշխարհային բանկի ֆինանսավորմամբ նախատեսվում է Հ-292 «Արմավիր-Մրգաշատ-Արևիկ-Երասխահուն» ճանապարհի «Նորապատ-Մրգաշատ-Արևիկ-Եղեգնուտ-Երասխահուն» 18.9 կմ հատվածի հիմնանորոգում

- Համայնքային բյուջեի միջոցներով նախատեսվում է իրականացնել շուրջ 196,780.0հազ.դրամի ծրագրեր:

Այլ աղբյուրներով իրականացվող միջոցառումների խնդիրը բաց է մնում /1,060,000.0հազ. դրամ/, ֆինանսավորման աղբյուրները հստակեցված չեն:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում փաստացի կատարվել են շուրջ 3,319,560.3հազ.դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի, մասնավոր ներդրողների և համայնքային բյուջեի միջոցներով:

Աղյուսակ 9. Ճանապարհաշինության ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Արմավիրի մարզի ճանապարհային ցանցի բարելավում	1.1. Միջպետական և հանրապետական ճանապարհների նորոգում, (կմ)	45 կմ	-
	1.2. Մարզային նշանակության ճանապարհների նորոգում, (կմ)	35 կմ	18.9
	1.3. Համայնքային նշանակության ճանապարհների նորոգում, (կմ)	20կմ	20 կմ
	1.4 Ընթացիկ և ձմեռային պահպանության ենթակա միջպետական ու հանրապետական նշանակության ճանապարհների երկարությունը	175.6 կմ	175.6 կմ
	1.5. Ընթացիկ և ձմեռային պահպանության ենթակա մարզային ճանապարհների երկարությունը	77.1 կմ	77.1 կմ
	1.6. Ընթացիկ և ձմեռային պահպանության ենթակա համայնքային նշանակության ճանապարհների երկարությունը	12 կմ	12 կմ

9.1.3. Խնդիրները

Միջպետական, հանրապետական, մարզային և միջհամայնքային ճանապարհների անմխիթար վիճակը՝ առանձին հատվածներ երկարատև շահագործումից հետո դարձել են գրեթե անանցանելի, ինչպես նաև մարզի կամուրջների հիմնանորոգման և պահպանման խնդիրը:

9.1.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Անհրաժեշտ է ապահովել տարվա բոլոր եղանակներին տրանսպորտային միջոցների հուսալի և անխափան երթևեկությունը, մարզային նշանակության ճանապարհների երկարակեցությունը, շահագործումը և պահպանումը, համայնքների և մարզկենտրոնի միջև մշտական տրանսպորտային կապը:

Անհրաժեշտ է բարելավել ճանապարհաշինական փաստաթղթերի մշակման, մարզային ենթակայության ճանապարհների շինարարության և հիմնանորոգման կառավարման գործընթացները:

9.2. ՋՐԱՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒՄ

9.2.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Այս ոլորտի քաղաքականությունը հիմնականում ուղղված է բնակչությանը կայուն, հասանելի, մատչելի և որակյալ խմելու ջուր մատակարարելու խնդրին, որն ուղղակիորեն կնպաստի աղքատության կրճատմանը մարզում:

Ոլորտում անհրաժեշտ են զգալի ներդրումներ, ներառյալ ջրամատակարարման առկա համակարգերի պահպանման և վերականգնման, ոլորտում գործող ընկերությունների կառավարման արդյունավետության բարձրացման, ինչպես նաև ջրամատակարարման համակարգերի արդիականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսավորումը:

Ջրամատակարարող ընկերությունների կառավարման համակարգի բարելավումը կնպաստի մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացմանը: Այդ ընկերությունների ֆինանսական կենսունակությունը պայմանավորված է շահագործման ծախսերի

արդյունավետությամբ և վճարների հավաքագրման մակարդակի բարելավմամբ: Բացի այդ, անհրաժեշտ է նվազեցնել ջրի կորստի մակարդակը, որը հիմնականում ջրամատակարարման ցանցերի անմխիթար վիճակի հետևանք է:

9.2.2. Իրականացման առաջընթացը

ՄԶԾ-ով 2015թ. խմելու ջրամատակարարման և ջրահեռացման ոլորտում կարիքների գնահատումը կազմում է՝ 1,300,200.0հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով իրական ներդրումների չափը կազմում է 1,300,200.0հազ. դրամ, մասնավորապես՝

ՀՀ պետական բյուջեի Վարկային միջոցներ (առանց ՀՀ համաֆինանսավորման) Գերմանական զարգացման բանկ (KfW)՝ համայնքային ենթակառուցվածքային ծրագիր II –Փուլ 3 -Արմավիր քաղաքի ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի վերանորոգում, Արմավիր-Մեծամոր քաղաքների կեղտաջրի մաքրման կայանի և պոմպակայանի կառուցում, սարքերի և սարքավորումների ձեռք բերում՝ 602,000.0հազ. դրամ գումարով:

- ՀՀ պետական բյուջեի վարկային միջոցներ (առանց ՀՀ համաֆինանսավորման) Ասիական զարգացման բանկ (ADB) դրամ գումարով՝ Տարոնիկ գյուղի ջրամատակարարման համակարգի բարելավում 123000.0հազ. դրամ գումարով:
- ՀՀ պետական բյուջեի, Համաշխարհային բանկ միջոցներով՝ Վաղարշապատ համայնքի ջրամատակարարման բարելավում (շարունակություն)՝ 457000.0հազ. դրամ:
- Համայնքային բյուջեի միջոցներով նախատեսվում է իրականացնել շուրջ 118,200.0հազ.դրամի ծրագրեր:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ոլորտում իրականացվել են շուրջ 984,514.6հազ.դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի, համայնքային բյուջեի և մասնավոր ներդրողների միջոցներով:

Աղյուսակ 10. Ջրամատակարարման ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Արմավիրի մարզում ջրամատակարարման և ջրահեռացման բարելավում	2.1. Նորոգված ու կառուցված խմելու ջրագծերի երկարությունը Թիրախ՝ 2013թ.նորոգված գծեր, կառուցված գծեր, կմ	4.5 կմ	-
	2.2. Նորոգված ու կառուցված ջրահեռացման գծերի երկարությունը, կմ Թիրախ՝ 2013թ.նորոգված, կառուցված, կմ	0.6 կմ	-
Միջոցառումներ 2.1. Խմելու ջրի խորքային հորերի հորատում, ներտնտեսային ցանցերի հիմնանորոգում	Ֆինանսավորման կարիքը, մլն. դրամ		-
2.2.Ջրահեռացման համակարգերի նորոգում /մաքրման կայանի կառուցում/	Ֆինանսավորման կարիքը, մլն. դրամ.		-

9.2.3. Խնդիրները

Մարզի համայնքների խմելու ջրի մատակարարման և ջրահեռացման ցանցերի հիմնանորոգման, ինչպես նաև մարզի բնակավայրերում տեղադրված հրշեջ հիդրանտների վերանորոգման և նորերի տեղադրման խնդիրը: Ջրահեռացման բնագավառում առաջնահերթ խնդիր է հանդիսանում մաքրման կայանի կառուցումը, կոյուղու համակարգի հիմնանորոգումը և փոխումը:

Խմելու ջուրը ռազմավարական ռեսուրս է, ոլորտում իրականացված ծրագրերը անշուշտ մեղմել են իրավիճակը, սակայն մարզի մի շարք համայնքներում դեռևս շարունակում են մնալ հետևյալ հիմնախնդիրները.

1) ջրամատակարարման համակարգերի մաշվածություն և քայքայվածություն, պահպանման և վերականգնման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների բացակայություն, որը բերում է արտահոսքի ու կորուստների (հատկապես ներհամայնքային ցանցերում)
2) համայնքների կողմից ուշադրության պակաս
3) գանձումների ցածր մակարդակ
4) ջրի որակի խնդիրներ
5) ջրահեռացման և կեղտաջրերի մաքրման համակարգերի անբավարար վիճակը կամ դրանց բացակայությունը:

9.2.4. Քաղաք դասերը և հետագա քայլերը

Գյուղական բնակավայրերի ջրամատակարարման և ջրահեռացման ցանցերը հանդիսանում են համայնքային սեփականություն և գտնվում են ոչ բարվոք վիճակում, ինչը լուրջ խնդիրներ է առաջացնում բնակչությանը ստանդարտներին համապատասխան որակյալ ջրամատակարարման հարցում: Գլխամասային կառույցները չունեն սանիտարական պահպանման գոտիներ, բնակչությանը տրվող ջուրը հիմնականում չի վարակազերծվում:

Հաջորդ տարվա բյուջետային հայտերը կազմելիս պետք է հաշվի առնվեն մարզի զարգացման ծրագրով նախատեսված առաջնահերթությունները:

9.3. ԳԱԶԱՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒՄ

9.3.1. Քաղաքականության վերլուծություն

ՀՀ Արմավիրի մարզը համարվում է հանրապետությունում ամենագազաֆիկացված մարզերից մեկը: Մարզի 97 համայնքներց 88-ը գազաֆիկացված են: Մնացել է գազաֆիկացնելու Երվանդաշատ, Բագարան, Արտամետ, Լեռնամերձ, Արգինա, Արաքս (Էջմ.), Մեծամոր, Հայկաշեն, Կողբավան համայնքները, Բաղրամյան համայնքի «Ծածկ» թաղամասը:

9.3.2. Իրականացման առաջընթացը

2015թ. ՄԶԾ-ով գազամատակարարման ոլորտում կարիքների գնահատումը կազմում է 758,870.0հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով համայնքային բյուջեի միջոցներով իրական ներդրումների չափը կազմում է 38,500.0հազ.դրամ, մասնավորապես՝

- Մասնավոր ներդրող՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի միջոցներով Քարակերտ համայնքի թվով 7 բազմաբնակարան շենքերի գազաֆիկացում՝ 8,000.0հազ. դրամ գումարով:
- Համայնքային բյուջեների միջոցներով իրականացվող ոլորտային ծրագրեր՝ 30,500.0հազ. դրամ գումարով:

Ընդհանուր առմամբ 2015թ. ՄԶԾ-ով այլ աղբյուրներով իրականացվող ծրագրերի խնդիրը (720,370.0հազ.դրամ) բաց է մնում՝ հնարավոր ֆինանսավորման աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ իրականացվել են 75,613.1հազ.դրամի ծրագրեր՝ պետական բյուջեի և համայնքային բյուջեի միջոցներով:

Աղյուսակ 11. Գազամատակարարման ոլորտում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի

Արդյունք Գազ ունեցող բնակարանների թիվը աճել է	3.1. Գազ ունեցող համայնքների թիվը	87	88
	3.2.Գազ ունեցող բնակարանների թիվը	47400	46940
Միջոցառումներ Գազամատակարարման գծերի տեղադրում համայնքներում	Ֆինանսավորման կարիքը, մլն. դրամ	1090.0	50.6

9.3.3. Խնդիրները

Մարզի գազամատակարարման ցանցերի զարգացումը, մարզի համայնքների գազաֆիկացման գործընթացի ավարտումը:

9.3.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Գազամատակարարման ոլորտում իրականացվելիք ներդրումային քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի գազամատակարարման հասանելիության աստիճանի բարձրացմանը: Անհրաժեշտ է գազիֆիկացման աշխատանքներ իրականացնել թվով 11 համայնքներում՝ գյուղերի հետագա զարգացման համար նպաստավոր սոցիալական պայմաններ ստեղծելու համար:

9.4. Էներգետիկա

Մարզում նախատեսվում է կառուցել 1060ՄՎտ դրվածքային հզորությամբ նոր միջուկային էներգաբլոկ: Նոր միջուկային էներգաբլոկի թողարկումը կապահովի Հայաստանի էներգետիկ անվտանգության ու անկախության, ինչպես նաև բնապահպանական անհրաժեշտ մակարդակ: Առաջիկա տարիներին կմեկնարկվի նոր էներգաբլոկի շինարարությունը, որն էլ իր հերթին կնպաստի մարզում հարյուրավոր նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը:

2015թվականի ՄԶԾ-ով էներգետիկայի ոլորտում կարիքների գնահատումը կազմում է 348,500.0հազ. դրամ:

2015թ. ՏԱՊ-ով համայնքային բյուջեի և մասնավոր ներդրողների միջոցներով նախատեսվում է իրականացնել շուրջ 348,500.0հազ.դրամի ծրագրեր, մասնավորապես՝

- Մասնավոր ներդրողներ՝ «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ի միջոցներով Արմավիրի մարզի էլեկտրամատակարարման հուսալիությունը բարձրացնելու նպատակով ներդրումներ (օդային, մալուխային գծերի կառուցման/վերակառուցման, վերանորոգման, ենթակայանների նորոգման, հին տրանսֆորմատորները նորերով փոխարինելու, նոր բաժանորդների ցանցին միանալուն ուղղված աշխատանքներ)՝ 300,000.0հազ. դրամ գումարով
- Մասնավոր ներդրողներ՝ «Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ի միջոցներով ՓԲԸ-ի հաշվեկշռում գտնվող և գործող 220/110կՎ ՕԳ-երի վրա կատարվող աշխատանքներ՝ 800.0հազ. դրամ գումարով
- Համայնքային բյուջեների միջոցներով համայնքներում իրականացվող ոլորտային ծրագրեր՝ 47700.0հազ. դրամ գումարով:

2015թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ իրականացվել են շուրջ 591,030.6հազ.դրամի ծրագրեր՝ համայնքային բյուջեի և մասնավոր ներդրողների միջոցներով:

10. ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ, ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

10.1. ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

10.1.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Հայաստանի Հանրապետության մարզերում՝ այդ թվում նաև Արմավիրի մարզում, ներդրված տարածքային կառավարման համակարգը չնայած գործում է արդյունավետությամբ, բայց այն շարունակական վերանայման և կատարելագործման կարիք ունի, որի վկայությունն է դեռևս 2009 թվականից շրջանառության մեջ դրված «ՀՀ Նախագահի 1997 թվականի մայիսի 6-ի «Հայաստանի Հանրապետության մարզերում պետական կառավարման մասին» ՆՀ-728 հրամանագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ Նախագահի հրամանագրի նախագիծը, որի վերաբերյալ Արմավիրի մարզպետարանում այն քննարկվել և ներկայացվել է առաջարկություններ:

ՀՀ կառավարության 2002 թվականի սեպտեմբերի 19-ի N1793-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի աշխատակազմի կառուցվածքը, ՀՀ կառավարության 2009թ. ապրիլի 2-ի N329-Ն որոշմամբ ենթարկվեց փոփոխությունների: Այս նոր հաստատված կազմակերպական կառուցվածքը մարզպետարանին հնարավորություն է տալիս կառավարման գործում լուծելու առկա հիմնախնդիրները և մարզպետի լիզորությունները արդյունավետ իրականացնելու: Այս փոփոխությունների դինամիկան առաջիկայում ևս պետ է շարունակվեն, քանի որ համակարգը պետք է համընթաց լինի առկա զարգացումներին: Հայաստանի Հանրապետությունում տարածքային կառավարման էլեկտրոնային համակարգի ներդրման արդյունքում Արմավիրի մարզն ինտերնետում ներկայացված է պաշտոնական կայք-էջով՝ http://armavir.mtaes.am, որը հնարավորություն է տալիս արագ ապահովել անհրաժեշտ տեղեկատվությունը և հրապարակային դարձնել տարածքային կառավարման մարմինների գործունեությունը: Էլեկտրոնային կառավարման բնագավառում արդեն որոշակի քայլեր արվել են, առկա է տվյալների բավարար բազա, բայց այն կատարելագործման կարիք ունի: էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի Mulberry համակարգը 2010թ. մարտ ամսից վերջնականապես ներդրվել է Արմավիրի մարզպետարանում:

Պետական կառավարման համակարգի արդյունավետության բարձրացման նպատակով կարևոր է նաև մարզպետարանի և նրանում յուրաքանչյուր աշխատատեղի համապատասխանեցումը ժամանակակից չափանիշներին՝ հագեցնելով մարզպետարանը համապատասխան տեխնիկայով, համակարգչային ծրագրերով և տեղեկատվության ստացման ժամանակակից միջոցներով:

2015թ. ևս տարածքային կառավարման բնագավառում գործունեության կարևորագույն ուղղություններն են.

1) Կանոնակարգել մարզպետարանի, ՏԻՄ-երի, ինչպես նաև ոչ-պետական հատվածի փոխհարաբերությունները: Սա ենթադրում է մարզպետարանի աշխատակազմի պաշտոնների անձնագրերի դրույթների հստակեցում, որը պետք է հաշվի առնի երկրում և մարզում տեղի ունեցող հանրային ոլորտի բարեփոխումները և դրանց շրջանակներում տարածքային կառավարման մարմինների գործառույթների արդյունավետ իրականացումը:

2) Մասնագիտական հսկողության արդյունավետ կազմակերպման համար կարևորվում է ՀՀ կառավարության կողմից պետության պատվիրակած լիազորությունների իրականացման կարգերի ու չափորոշիչների մշակումը և սահմանումը, ինչը կնպաստի ինչպես այդ լիազորությունների արդյունավետ իրականացմանը, այնպես էլ դրանց կատարման նկատմամբ պատշաճ հսկողության իրականացմանը:

3) Վերահսկողության գործառույթի հստակեցմանը զուգահեռ՝ ավելի մեծ կարևորություն տալ մարզպետարանի համակարգման գործառույթին, ելնելով զարգացման ու աղքատության հաղթահարման գերակայությունների տրամաբանությունից:

4) Վերանայել մարզային զարգացման պլանավորման բնագավառում մարզպետարանի գործառույթները, պարտականությունները ու իրավասությունները՝ հաշվի առնելով Հայաստանի տարածքային զարգացման ծրագրի շրջանակներում մշակված ու գործադրված ինստիտուցիոնալ համակարգը

5) Մշակել ոլորտային աշխատանքային խմբերի, մարզային զարգացման հանձնաժողովների, մարզի ՓՄՁ ԶՄԽ-ի կազմավորման մեխանիզմները, մշակել և հաստատել նրանց անդամների պարտականությունների և իրավասությունների ցանկը:

6) Մշակել մարզպետարանի և մարզում գործող պետական կառավարման մարմինների միջև տեղեկատվական հոսքերի կարգավորման հայեցակարգ, որը թույլ կտա միասնականացնել սոցիալ-տնտեսական զարգացման խնդիրներին վերաբերող տվյալները, ստեղծել միասնական տվյալների բազա, որն ի վերջո կծառայի որպես մարզային կյանքի բոլոր բնագավառների համար բոլորի կողմից ընդունված պաշտոնական տեղեկատվության աղբյուր: Այս ուղղությամբ հատկապես կարևորվում է ԱՎԾ-ի տարածքային ստորաբաժանումների հետ փոխհարաբերությունների արդյունավետության բարձրացումը:

7) Հստակեցնել, պարզեցնել և արդյունավետ դարձնել մարզպետարանի կողմից ՏԻՄ-երին տրամադրող մեթոդաբանական օգնությունը:

8) Մարզպետարանի աշխատակազմին ամրացված պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի համապարփակ հաշվառման և օգտագործման, մարզի վարչական տարածքում գտնվող և համայնքային սեփականություն չհանդիսացող հողամասերի նկատմամբ սեփականության իրավունքի պետական գրանցման աշխատանքների, մարզպետարանի ենթակայության առևտրային կազմակերպություններում պետության կողմից լիազոր ներկայացուցչի լիազորությունների արդյունավերտ իրականացում:

2015թ. ևս կշարունակվի քաղաքացիական ծառայողների վերապատրաստման գործընթացը:

10.1.2. Իրականացման առաջընթացը

Մարզում կառավարության տարածքային քաղաքականությունն իրականացվել է պետական և համայնքային շահերի ներդաշնակման, հանրապետական գործադիր մարմինների և նրանց տարածքային ծառայությունների հետ համագործակցության և գործողությունների փոխհամաձայնեցման հիման վրա: Սահմանված կարգով կազմակերպվել է մարզային ենթակայության կազմակերպությունների գործունեությունը, համակարգվել հանրապետական գործադիր մարմինների տարածքային ծառայությունների աշխատանքը:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում մարզպետի կողմից հրավիրվել է մարզխորհրդի 4 նիստ և 10 խորհրդակցություն: Մարզխորհրդի նիստերում, խորհրդակցություններում քննարկվել են մարզի ընդհանուր սոցիալ-տնտեսական իրավիճակին առնչվող հարցեր:

Կազմվել և ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարություն է ներկայացվել ՀՀ Արմավիրի մարզի 2015-2018թթ. սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի 2015 թվականի տարեկան աշխատանքային պլանը, մոնիտորինգի և գնահատման հաշվետվությունները:

2015 թվականի ընթացքում մարզպետարանի հաստիքային միավորների թիվը կազմել է 129, որից 109-ը՝ քաղաքացիական ծառայության պաշտոններ են:

Ներքին աուդիտի 2015թ. տարեկան ծրագրին համապատասխան 35 պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններում իրականացվել է համապատասխանության ֆինանսական աուդիտ, 7 բուժ. հաստատություններում՝ ֆինանսական աուդիտ, Արմավիրի մարզպետարանի

աշխատակազմի 6 բաժիններում և 1 վարչությունում՝ համապատասխանության աուդիտ, որոնց արդյունքների մասին կազմվել են աուդիտորական հաշվետվություններ և եզրակացություններ:

Հաշվետու ժամանակահատվածում մարզպետի կողմից ընդունվել և արձակվել են համապատասխանաբար 214 որոշումներ և 111 կարգադրություններ:

2015թ. ընթացքում մուտքագրվել է ընդհանուր քանակով 14513, մարզպետարանից առաքվել է 5116 փաստաթուղթ:

Մարզպետի մոտ յուրաքանչյուր ամսվա հինգշաբթի օրերին կազմակերպված ընդունելություններին ընդհանուր թվով մասնակցել են 240 քաղաքացիներ: Մարզպետարան են ստացվել քաղաքացիների ընդհանուր թվով 2178 դիմումներ, 9 առաջարկություններ և 52 բողոքներ: Մարզպետի մոտ քաղաքացիների ընդունելության և դիմումների մասին տեղեկատվությունը պարբերաբար տեղադրվում է մարզպետարանի պաշտոնական կայքէջում:

Ֆինանսական բնագավառում ՀՀ Արմավիրի Մարզպետն աշխատանքներ է տարել ՀՀ պետական բյուջեից մարզպետարանին, մարզային ենթակայության պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններին, ինչպես նաև մարզպետարանի միջոցով ֆինանսավորվող բնագավառներին և ծրագրերին նախատեսված միջոցների հատկացման ուղղությամբ, սահմանված կարգով վերահսկել դրանց նպատակային օգտագործումը:

«Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներին համապատասխան ՀՀ պետական բյուջեով 2015թ. մարզի 97 համայնքներին նախատեսված 4092.1 մլն. դրամ, դոտացիաները հատկացվել են ամբողջությամբ:

Համայնքների բյուջեները եկամտային մասով կատարվել են 98.8%, իսկ սեփական եկամուտները ապառքներով՝ 96.2%, աճը 2014 թվականի համեմատ նվազել է: Սեփական եկամուտները նախորդ տարվա համեմատությամբ նվազել է 43.1 մլն. դրամով:

Փաստացի հավաքագրված սեփական եկամուտների 2055.7 մլն.դրամ ընդհանուր ծավալում հողի հարկի տեսակարար կշիռը կազմել է 31.6%, գույքահարկինը՝ 43.6%, վարձակալությամբ տրված գույքի վարձավճարներինը՝ 6.8%:

2015թ. սահմանված կարգով և ժամկետներում կազմվել և ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն են ներկայացվել մարզի 97 համայնքների բյուջեների ամփոփը: ՀՀ ֆինանսների նախարարություն են ներկայացվել 114 պետական ոչ առևտրային կազմակեր-պությունների պահպանման ծախսերի նախահաշիվները և հաշվարկային ցուցանիշները: Կազմվել և համապատասխան մարմիններին են ներկայացվել 2016-2018թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսային ծրագրերի բյուջետային ֆինանսավորման հայտերը:

Մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավման, ինչպես նաև առաջնահերթ լուծում պահանջող հիմնախնդիրների լուծման նպատակով տարվա ընթացքում պետական և համայնքային բյուջեների, տեղական և միջազգային կառույցների, հիմնադրամների, բարեգործական կազմակերպությունների և մասնավոր ներդրողների միջոցներով իրականացվել են շուրջ 11.1 մլրդ. դրամի ծրագրեր:

ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի կողմից իրականացված ծախսերը /30.12.2015թ. դրությամբ/ ունի հետևյալ պատկերը.

	2015թ. նախատեսված (հազ. դրամ)	2015թ. Ֆինանսավորում (հազ. դրամ)	2015թ. փաստացի ծախս (հազ. դրամ)
ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի պահպանում	503173,6	499294,4	499294,4
Կառավարման մարմինների կարողությունների զարգացում	3000,0	2710,9	2710,9
Արտասահմանյան գործուղումներ	259,3	259,3	259,3
Պետական աջակցություն տեղական	272939,3	272939,3	272939,3

ինքնակառավարման մարմիններին			
Պետական նշանակության ավտոճանապարհների հիմնանորոգում	0,0	0,0	0,0
Մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ձմեռային պահպանում, ընթացիկ պահպանում և շահագործում	37400,0	37400,0	37400,0
Մշակութային միջոցառումների իրականացում	2563,6	2563,6	2563,6
Մշակութային օբյեկտների հիմնանորոգում	130000,0	128515,0	128515,0
Նախադպրոցական (կրթություն)	99607,8	106787,0	106787,0
Հանրակրթական ուսուցում	6268635,5	6206389,6	6206389,6
Հատուկ կրթություն	236159,4	217262,5	217262,5
Ներառական կրթություն	81667,5	142735,5	142735,5
Երաժշտական և արվեստի դպրոցներում ազգային նվագարանների գծով ուսուցման վարձավճարի փոխհատուցում	43478,0	43478,0	43478,0
Կրթական օբյեկտների հիմնանորոգում	177000,0	167986,7	167986,7
Կրթական հիմնարկների շինարարություն	0,0	0,0	0,0
Սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաների դասագրքերի վարձավճարների փոխհատուցում	10210,0	10210,0	10210,0
Պետական հիմնարկների աշխատողներին սոցիալական փաթեթի ապահովում	324000,0	279107,3	279107,3
ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդից	773588,8	764474,2	764474,2
Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողներին դրամական ապահովում	4680,0	4680,0	4680,0
Ընդամենը	**8968362,8**	**8886793,3**	**8886793,3**
Դոտացիա	4092096,4	4092096,4	4092096,4
Ընդամենը	**13 060 459,2**	**12 978 889,7**	**12 978 889,7**

Աղյուսակ 12. Տարածքային կառավարման բնագավառում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Ոլորտային նպատակ՝	Մարզպետարանի նոր, ընդլայնված ինստիտուցիոնալ համակարգի արդյունավետ գործարկում		
Մարզում պետական կառավարման (տարածքային կառավարման) արդյունավետության բարձրացում	Օրենսդրությամբ մարզպետին վերապահված լիազորությունների արդյունավետ իրականացում		
Արդյունք 1.	Մարզային խորհրդին առընթեր ՄԶՀ-ի,		

Մարզպետարանի և ՏԻՄ-երի միջև համագործակցության մակարդակի բարձրացում	ինչպես նաև ՓՄՁ ԶՄԽ-ի և ՈԱԽ-երի ակտիվ գործունեություն		
Արդյունք 2.	2.1. համակարգիչների թիվը	82	59
Մարզպետարանում աշխատող աշխատակիցների գործունեության համար անհրաժեշտ ժամանակակից տեխնիկայով ապահովում	2.2. համակարգչային ցանց միացած համակարգիչների թիվը	71	51
	2.3. համակարգչային ծրագրերի թիվը	8	8

10.1.3. Խնդիրները

Բարձր տեխնոլոգիաների արդի արագընթաց զարգացումների ֆոնի վրա առաջացել է նաև մարզի համայնքների ղեկավարների աշխատակազմերում և հանրապետական գործադիր մարմինների տարածքային ստորաբաժանումներում նույնպես այս համակարգը ներդնելու անհրաժեշտություն, որը զգալիորեն կբարձրացնի այս մարմինների հետ աշխատելու արդյունավետությունը, կփոխվի նաև կադրերի որակական մակարդակը: Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման համահունչ զարգացումը կնպաստի ողջ հանրային կառավարման համակարգի էլ ավելի առաջընթացին, մարզի և հանրապետության զարգացմանը:

10.1.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Տարածքային կառավարումը, կազմելով քաղաքացիական ծառայության համակարգի մի մասը, կարելի է հետևություն անել, որ այն չնայած այսօր արդյունավետորեն գործում է, այնուամենայնիվ օրենսդրական դաշտի կատարելագործման անհրաժեշտություն ունի: Անհրաժեշտություն կա նաև համակարգի էլեկտրոնային կառավարման, մարզպետարանի տեխնիկական հագեցվածության ընդլայնման, կադրերի որակավորման շարունակական բարձրացման: Ատեստավորումների ընթացքում անհրաժեշտ է քաղաքացիական ծառայողների նկատմամբ կիրառել տարբերակված մոտեցում՝ հաշվի առնելով նրանց քաղաքացիական ծառայության ստաժը, փորձը և այլն: Վաթսուն և ավելի տարիք ունեցող քաղաքացիական ծառայողներին կառաջարկեինք ազատել ատեստացիայից: Համակարգում որակյալ կադրերի արտահոսքից խուսափելու համար անհրաժեշտ է բարձր որակավորում ունեցողների նկատմամբ կիրառել դիֆերենցված մոտեցում՝ աշխատավարձերի ավելացման հարցում:

10.2. ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

10.2.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Տեղական ինքնակառավարման բնագավառի գերակայություններն են՝

1) Ամրապնդել ու զարգացնել համայնքների բյուջետային կարողությունները, ինչպես նաև բարձրացնել բյուջեների հավաքագրման մակարդակը
2) Ավարտել համայնքների սահմանների ճշգրտման և քարտեզագրման աշխատանքները
3) Նպաստել միջհամայնքային միավորումների ստեղծմանը
4) Մեթոդաբանական և տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերել համայնքներին բյուջեների կազմման ու բազաների ճշգրտման աշխատանքներում:

Համայնքային մակարդակում բարելավելու համար անհրաժեշտ է զարգացնել համայնքային ծառայության համակարգը, ստեղծել միջհամայնքային միավորումներ և խորացնել առկա համագործակցության մակարդակը համայնքների միջև, բարցրացնել տեղական

ինքնակառավարման մարմինների կարողությունները, հասարակության իրազեկության աստիճանը, ապահովել քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը հանրային կարևորություն ներկայացնող ծրագրերի մշակման, իրականացման և մոնիտորինգի գործընթացներում:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՏԻՄ-երի գործունեությունը հատկապես լուրջ դժվարությունների է հանդիպում փոքր համայնքներում, որոնք զրկված են բավարար ֆինանսական միջոցներից և որտեղ առավել ցածր մակարդակի վրա են գտնվում բյուջեների հավաքագրման ցուցանիշները, 2015թ. անհրաժեշտ է քննարկել և համայնքների առանձնահատկություններից ելնելով առաջարկություններ ներկայացվել համայնքների խոշորացմանն ուղղված վարչատարածքային բարեփոխումներ իրականացնելու իմաստով:

2015թ. ՄԶԾ ամենակարևոր խնդիրներից մեկը ՏԻՄ-երի բյուջետային կարողությունների զարգացումն է և տեղական եկամուտների հավաքագրման աճը պլանավորված մակարդակին հասնելու համար:

Քաղաքաշինության, հողաշինարարության և հողօգտագործման բնագավառներում անհրաժեշտ է ավարտին հասցնել համայնքների վարչական սահմաններից դուրս գտնվող պետական սեփականություն հանդիսացող հողերի փոխանցումը համայնքներին, համայնքային նշանակության հողերի գոտիավորման և օգտագործման սխեմաների, ինչպես նաև գյուղական համայնքների գլխավոր հատակագծերի կազմումը:

Համայնքային ծառայության համակարգի սահուն ներդրումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է իրականացնել մի շարք միջոցառումներ՝ համայնքային ծառայողների, համայնքային ծառայության մրցութային և ատեստավորման հանձնաժողովների անդամների վերապատրաստում, համայնքային ծառայողների վերաբերյալ տվյալները մշտապես հավաքագրում և մուտքագրում միասնական հանրապետական շտեմարանում, համայնքային ծառայողների վարձատրման միասնական համակարգի ներդրում, համայնքի ղեկավարի աշխատակազմին ապահովելու համապատասխան սարքավորումներով, համակարգչային ծրագրերի տեղադրելուն և այլն:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ համայնքային բյուջեները կրում են ծրագրային բնույթ, այսինքն դրանք ընդունվում են նախապես հաստատված համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի հիման վրա, 2015թ. անհրաժեշտ է լուրջ ուշադրություն դարձնել համայնքային զարգացման ծրագրերի մշակման և հաստատման գործընթացի վրա, որը կպահանջի վերապատրաստման դասընթացներ, որոնց պետք է մասնակցեն ՏԻՄ-երի համապատասխան ծառայողները: Համայնքային զարգացման ծրագրերի որակը էապես պայմանավորված է դրանց առկա հիմնախնդիրների և համայնքի բնակչության ցանկությունների համապատասխանությունից:

10.2.2. Իրականացման առաջընթացը

Հաշվետու ժամանակահատվածում տեղական ինքնակառավարման և համայնքային ծառայության բնագավառում մարզպետի կողմից հրավիրված մարզխորհրդի նիստերը պատշաճ կազմակերպելու նպատակով ժամանակին տեղեկացվել են մարզի բոլոր համայնքների ղեկավարները, ինչպես նաև քննարկված հարցերին առնչվող մարզային և հանրապետական գործադիր մարմինների տարածքային ծառայությունների ղեկավարները:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների տրամադրել է անհրաժեշտ խորհրդատվություն սեփական և պետության պատվիրակված լիազորությունների իրականացման հարցերով, ինչպես նաև վերահսկել է պետության կողմից համայնքին պատվիրակված լիազորությունների կատարման ընթացքը և պարտադիր լիազորությունների կատարումը, մշտական հսկողություն է իրականացվել մարզի համայնքների ավագանու նիստերի հրավիրման պարբերականության, ավագանու և համայնքի ղեկավարի որոշումների, համայնքի ղեկավարի կարգադրությունների սահմանված կարգով մարզպետարան ներկայացնելու նկատմամբ և դրանց

համապատասխանությունը գործող օրենսդրությանը, ինչպես նաև համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից քաղաքացիների դիմում- բողքներին, առաջարկություններին, քաղաքացիների ընդունելություններին և նրանց կողմից բարձրացրած հարցերի օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պատասխանելուն:

2015թ. ընթացքում վարչական և ֆինանսական հսկողություն է իրականացվել մարզի 33 համայնքներում (31 գյուղական և 2 քաղաքային):

Մարզի թվով 15 համայնքներում նշանակվել և անցկացվել է համայնքների ղեկավարների ընտրություններ, 1 համայնքում՝ ավագանու անդամների ընտրություն:

Մարզի թվով 41 համայնքներում կազմակերպվել և անցկացվել են թվով 49 թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար մրցույթներ, թվով 47 համայնքում անցկացվել է համայնքային ծառայողներիի ատեստավորումներ:

2015թ. հունիս ամսվա ընթացքում կազմակերպել և անցկացվել են մարզի 89 համայնքային ծառայողների վերապատրաստման դասընթացներ:

Համայնքային ծառայության բնագավառում յուրաքանչյուր ամսվա ավարտին պետական լիազորված մարմին է ուղարկվել

- մարզում համայնքի ղեկավարների որոշմամբ նշանակված համայնքային ծառայության թափուր պաշտոնների համար անցկացվելիք մրցույթների և համայնքային ծառայողների ատեստավորումների ժամանակացույցերը, ինչպես նաև հրապարակված մրցույթների հայտարարությունների տեքստերը,
- նախորդ ամսվա ընթացքում անցկացված ատեստավորումների և մրցույթների արդյունքները
- ամիսը երկու անգամ, մարզի համայնքներից հավաքագրված համայնքային ծառայության պաշտոնների գրանցամատյանի տվյալները (տեղեկություններ ձև 1 և ձև 2):

Աղյուսակ 13. Տեղական ինքնակառավարման բնագավառում արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Ոլորտային նպատակ՝	1. Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների որակից բնակչության բավարարվածության աստիճան, %		
Տեղական ինքնակառավարման մարմինների արդյունավետության բարձրացում	2. Համայնքային մակարդակում հավաքագրվող հարկեր և տուրքեր նախորդ տարվա նկատմամբ, %		
Արդյունք 1. Համայնքային բյուջեների հավաքագրման ցուցանիշների աճ	1.1.Համայնքային բյուջեների հավաքագրման մակարդակ (աճ պլանավորված եկամուտների նկատմամբ, %)		
Միջոցառումներ 1.1 Հստակեցնել հողի հարկի, գույքահարկի և տուրքերի բազաները 1.2.Կազմել նախորդ տարիներից կուտակված ապառքների մարման ժամանակացույց և հետևողականորեն միջոցներ ձեռնարկել դրանց մարման ուղղությամբ:			
Արդյունք 2. Տեղական ինքնակառավարման մարմինների տեխնիկական և	2.1.Ժամանակակից տեխնիկայի և կապի միջոցներով վերազինված աշխատատեղերի քանակը	97	

մասնագիտական հմտությունների զարգացում	2.2 Վերապատրաստում անցած և վկայականներ ստացած համայնքային ծառայողների թիվը	276	80
	2.3.Տեղեկատվական համակարգ ունեցող համայնքների թիվ և դրանց քանակի ավելացում	3	3
	2.4 Մասնագիտական որակավորում ստացած ՏԻՄ-երի ղեկավարների և ավագանու անդամների թիվը	150	0
Միջոցառումներ			
2.1. Համայնքների աշխատակազմի աշխատատեղերի վերազինում ժամանակակից տեխնիկայի և կապի միջոցներով			
2.2. Համայնքների վարչական-տեղեկատվական համակարգի ձևավորում			
2.3. ՏԻՄ-երի ղեկավարների և ավագանու անդամների մասնագիտական որակավորման բարձրացում վերապատրաստման միջոցով			
Արդյունք 3. Համայնքների քառամյա զարգացման ծրագրերի մշակման որակի բարձրացում և համապատասխանեցում մարզային զարգացման ծրագրին	3.1 ՄԶԾ և համայնքների քառամյա զարգացման ծրագրերի համապատասխանեցման դասընթացներին մասնակցած աշխատակազմի թիվը	97	0
Միջոցառումներ ՄԶԾ-ի և համայնքների քառամյա զարգացման ծրագրերի համապատասխանեցում	3.2. ՄԶԾ-ին համապատասխանեցված համայնքային զարգացման ծրագրերի թիվը	97	16

10.2.3. Խնդիրները

Տարածքային կառավարման համակարգի «Խնդիրները» ենթավերնագրի տակ նշվել է, որ համակարգում ձևավորված մշակույթի առանձին տարրեր անհրաժեշտ է տարածել նաև տեղական ինքնակառավարման ոլորտում: Փաստորեն, այս երկու ոլորտներն իրականում սերտ համագործակցության մեջ են, սակայն երկու համակարգերի կառավարման բարձր արդյունավետություն ապահովելու համար անհրաժեշտ է կիրառել ավելի հստակ մեխանիզմներ: Արդեն նշվել է, որ բարձր տեխնոլոգիաների արդի արագընթաց զարգացումների ֆոնի վրա առաջացել է նաև մարզի համայնքների ղեկավարների աշխատակազմերում նույնպես Mulberry համակարգը ներդնելու անհրաժեշտությունը:

Եթե համակարգը ներդրվի քաղաքապետարաններում ու գյուղապետարաններում, զգալիորեն կբարձրանա համայնքների հետ աշխատելու արդյունավետությունը, համայնքների ղեկավարների աշխատակազմերում կփոխվի կադրերի որակական մակարդակը, կգործարկվեն ոլորտների խնդիրների լուծման համանման եղանակներ:

10.2.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Կարելի է հետևություն անել, որ այսօր տեղական ինքնակառավարման համակարգում նույնպես շեշտադրումը հիմնականում պետք է լինի բնագավառի օրենսդրության կատարելագործման, համակարգի էլեկտրոնային կառավարման, համայնքների ղեկավարների

աշխատակազմերի տեխնիկական հագեցվածության մակարդակների բարձրացման, կադրերի որակավորման շարունակական բարձրացման վրա (տեղական ինքնակառավարման համակարգում նույնպես, ի տարբերություն մասնավոր առանձին ոլորտների, աշխատակիցների վարձատրության չափը համեմատաբար ցածր է և, բնականաբար, բարձր որակավորում ունեցող կադրերի առկայությունը համակարգում պակասելու միտում ունի, իսկ մարզի գյուղական համայնքների մեծ մասում որակյալ կադրերի խիստ պակաս կա, կադրերին ներկայացվող որակական բարձր պահանջները ենթադրում են նաև բարձր աշխատավարձի առկայություն, որն իր հերթին հակադարձ կերպով նպաստելու է համայնքային ծառայողների որակավորման բարձրացմանը):

10.3. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

10.3.1. Քաղաքականության վերլուծություն

2015թ. ընթացքում տարածքային կառավարման մարմինների առավել թափանցիկ գործունեությունն ապահովելու նպատակով մարզպետարանի աշխատակազմի, մարզի հասարակական կազմակերպությունների ջանքերով նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները՝

1) լոկալ հեռուստաընկերությունների միջոցով պարբերաբար հեռարձակել հաղորդումներ՝ ներկայացնելով մարզպետի, մարզպետարանի և մարզային ենթակայության կազմակերպությունների գործունեությունը, գոյություն ունեցող հիմնախնդիրները և կատարվող ծրագրերը.

2) մարզային թերթերում պարբերաբար հրապարակել առավել լայն կիրառություն ունեցող օրենքներն ու նորմատիվ իրավական ակտերը, դրանցում կատարվող փոփոխությունները՝ տալով համապատասխան պարզաբանումներ.

3) պատրաստել և համայնքներին առաքել հանրամատչելի տեղեկատվական թերթիկներ մարզի զարգացման ծրագրի, ինչպես նաև մարզի տարածքում պետական բյուջեի և միջազգային տարբեր կազմակերպությունների կողմից իրականացվող ծրագրերի մասին.

4) հասարակության հետ հարաբերությունները, այդ թվում տեղեկատվության տարածումը, կազմակերպել ոչ միայն մարզպետարանի աշխատակազմի համապատասխան ստորաբաժանումների, այլև մարզի տարածքում գոյություն ունեցող հասարակական կազմակերպությունների ջանքերով.

5) հասարակական կազմակերպությունների և զանգվածային լրատվամիջոցների ներկայացուցիչներին մասնակից դարձնել մարզխորհրդի նիստերին, ինչպես նաև մարզպետարանում ձևավորվող ժամանակավոր հանձնաժողովների աշխատանքներին:

2015թ. ՏԻՄ-երի գործունեության թափանցիկության և հրապարակայնության ապահովման ուղղությամբ նախատեսվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները՝

1) Ավարտել քաղաքային համայնքների պաշտոնական ինտերնետային էջերի ստեղծման աշխատանքները, որոնք հետագայում նախատիպ կհանդիսանան գյուղական համայնքների պաշտոնական ինտերնետային էջերի ստեղծման համար.

2) Փորձնական ծրագրեր իրականացնել մի քանի համայնքներում՝ կազմակերպելու համայնքի զարգացման ծրագրի, բյուջեի կամ գլխավոր հատակագծի հրապարակային քննարկումներ.

3) Համայնքների հնարավորություններից ելնելով՝ հրապարակել համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի և համայնքի բյուջեի հանրամատչելի և վերլուծական ձեռնարկներ և դրանք անվճար տարածել համայնքի բնակչությանը.

4) Հասարակական կազմակերպությունների և համայնքի ակտիվ հասարակական խմբերի ներկայացուցիչներին հրավիրել համայնքի ավագանու նիստերին.

5) Համայնքի ղեկավարի և համայնքի ավագանու որոշումների մեկական օրինակ տեղադրել համայնքի ղեկավարի նստավայրի հանրության համար մատչելի վայրերում.

6) Հասարակական կազմակերպությունների ջանքերով կազմակերպել բնակչության իրազեկման ծրագրեր, որոնց արդյունքում բնակչությանը իրավական տեղեկատվություն և խորհրդատվություն կտրամադրվի գույքային իրավունքների գրանցման, պայմանագրային հարաբերությունների հաստատման և բանկային վարկերի ստացման վերաբերյալ.

7) Նախաձեռնել և իրականացնել համայնքային հանրաքվե՝ ստեղծելով դրա նախադեպը, և համայնքային հետաքրքրություն ունեցող հարցի քննարկում հանրաքվեի միջոցով:

10.3.2. Իրականացման առաջընթացը

Ապահովվել է պարտադիր հրապարակման ենթակա տեղեկատվության հրապարակումը: 2015թ. ընթացքում մարզպետարանի պաշտոնական կայքում հրապարակվել է շուրջ 151 մամլո հաղորդագրություն, տարբեր մրցույթների հայտարարություններ, մարզպետի ընթացիկ և տարեկան հաշվետվությունները, մարզպետարանի աշխատակազմի աշխատանքային ծրագիրն ու կատարողականի գնահատման ակտը, մարզի 2015-2018 թվականների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրի վերաբերյալ 17 փաստաթուղթ: Կազմակերպվել և իրականացվել է ավելի քան 40 հարցազրույց:

Ապահովվել է մարզպետի կողմից ընդունված իրավական ակտերի հրապարակումը: Իրականացվել է ՀՀ Արմավիրի մարզպետի այցերի, հանդիպումների, ընդունելությունների և մարզպետարանում անցկացվող նիստերի, խորհրդակցությունների, քննարկումների, բանակցությունների, պաշտոնական և աշխատանքային այլ միջոցառումների լուսաբանման կազմակերպումը, ինչպես նաև մարզպետի, մարզպետարանի աշխատակազմի պաշտոնատար անձանց ու զանգվածային լրատվության միջոցների ու այլ կազմակերպությունների միջեւ համագործակցությունը:

2015 թվականին ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանը հանդես է եկել 2 պարզաբանմամբ, պատասխանել է 11 գարավոր հարցման:

ՀՀ Արմավիր մարզպետարանի կայքում հրապարակվել է մարզի համայնքների ավագանու և համայնքի ղեկավարի որոշումները, վարչական հսկողության ակտերը և դրանցում արձանագրված խախտումների վերացմանը վերաբերող ընդհանուր թվով 185 փաստաթուղթ:

Աջակցություն է ցուցաբերվել համայնքապետարաններում Համայնքային կառավարման տեղեկատվական համակարգի /ՀԿՏՀ/ շահագործման և "Mulberry" էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության համակարգի միջև փոխգործակցության ապահովման, ինչպես նաև համայնքապետարաններում պաշտոնական կայքերի ներդրման և վարման աշխատանքներին:

2015 թվականի ընթացքում Արմավիրի մարզի քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը եղել է կայուն: Ոլորտային ձեռքբերումներն ու հաջողությունները հնարավոր է եղել ապահովել բոլոր պետական կառույցների, տեղական, միջազգային և հասարակական կազմակերպությունների, ՋԼՄ-ների հետ սերտ համագործացության, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի, վարչապետի, նախարարների և այլ գերատեսչությունների ղեկավարների մարզ կատարած այցելությունների և տրված հանձնարարականների կատարման արդյունքում:

Աղյուսակ 14. ՀՀ Արմավիրի մարզում համայնքների բյուջեների հրապարակայնության և համայնքներում ավագանու դերակատարության ու պատասխանատվության բարձրացման վերաբերյալ ամփոփ տեղեկատվություն

Համայնքների բյուջեների հրապարակայնությունը (համայնքային բյուջեի եռամսյակային և տարեկան հաշվետվությունները, հաստատված բյուջեն և նրանում կատարվող փոփոխությունները)	ՀՀ համայնքներում ավագանու դերակատարության ու պատասխանատվության բարձրացում

Ցուցատախտակներին և տեսանելի այլ վայրերում տեղադրում	Հեռուստատեսությամբ հեռարձակում	Ինտերնետային կայք էջում տեղադրում	Գործավարության մատյանի առկայություն	Ավագանու աշխատանքները կազմակերպելու համար առանձնացված աշխատասենյակի առկայություն
97	**27**	**97**	**97**	**98**

Աղյուսակ 15. Քաղաքացիական հասարակության արդյունքային ցուցանիշների և թիրախների վերանայում

Միջոցառման անվանումը	Արդյունքային ցուցանիշ	Թիրախ	Փաստացի
Արդյունք 1. Մարզում գործող ՀԿ-ների և ԶԼՄ-ների դերի բարձրացում **Միջոցառումներ** Տարբեր թեմատիկ հաղորդումների միջոցով հանրության իրազեկում -Բնակչության իրազեկության բարձրացում՝ հասարակական կազմակերպությունների միջոցով	1.1. Տարբեր հաղորդումների միջոցով հանրության իրազեկման հաղորդումների թիվը 1.2. Բնակչությանը ուսուցում անցկացնող ՀԿ-ների թիվը յուրաքանչյուր համայնքում 1.3. Մարզի համայնքների ղեկավարների և ավագանու անդամների կողմից համայնքի բնակչությանը ներկայացված հաշվետվությունների գործընթացի լուսաբանում	250 Մարզային ԶԼՄ-ներով և մարզպետարանի պաշտոնական կայք-էջով	*3 հաղորդում /985 տեսանյութ/* - 1
Արդյունք 2. Մարզային ՀԿ-ների համատեղ աշխատանքի պլանավորում	ՀԿ-ների համատեղ գործունեության մոդելի մշակում, համատեղ իրականացվելիք ծրագրերի քննարկում և մշակում	19 14	3 3
Արդյունք 3. ՄԶԾ-ով նախատեսված նախաձեռնությունների լուսաբանում	Մարզի զարգացման ծրագրով 2015 թվականին նախատեսված աշխատանքների հանրային իրազեկում /թվով 3 ԶԼՄ-ներով մարզպետարանի կայք-էջով/		մարզպետարանի կայք-էջ

10.3.3. Խնդիրները

Անհրաժեշտ է ավելի սերտացնել համագործակցությունը մարզպետարանի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և մարզում գործող հասարակական կազմակերպությունների միջև, որի համար նույնպես պետք է մշակել հստակ մեխանիզմներ:

10.3.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Մարզում գործող մի շարք հասարակական կազմակերպությունների գործունեությունը բավականին արդյունավետորեն է անդրադառնում մարզի և համայնքների սոցիալ-տնտեսական առաջընթացի վրա: Մարզի կտրվածքով որոշակի համակարգման կարիք ունի՝ մարզպետարանի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և հասարակական կազմակերպությունների քայլերի ներդաշնակեցման, համաձայնեցման, կրկնություններից ու ավելորդություններից խուսափելու առումով: Խնդրի լուծման համար կարելի է ստեղծել հասարակական կազմակերպությունների գործունեությունը մարզում համակարգող որևէ մարմին /ֆորում/, որի արդյունավետ գործունեության արդյունքում կարելի է ապահովել օպտիմալ լուծումներ:

11. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻՑ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

11.1. Քաղաքականության վերլուծություն

Մարզում տեխնածին արտակարգ իրավիճակների ծագման հիմնական սպառնալիք են համարվում ՀԱԷԿ-ի վթարները, վտանգավոր նյութեր տեղափոխող ավտո և երկաթուղային տրանսպորտային միջոցների վթարները, քիմիական վտանգավոր օբյեկտներում առաջացած վթարները, հիդեհապայթյունավտանգ օբյեկտների վթարները, ավտովթարները, կենցաղային հրդեհները:

Մարզում տեխնածին աղետների պատճառ են հանդիսանում հիմնականում բնակչության կողմից անվտանգության կանոնների չիմացությունը և ոչ ճիշտ կիրառությունը:

Առաջին և ամենակարևոր պայմանը ռիսկերի նվազեցման գործընթացում հասարակության պատրաստվածությունն է բնական և տեխնածին աղետներին:

Գարնանային հնարավոր հեղեղումները կանխարգելելու նպատակով մարզի տարածքում պետք է կատարվեն հետևյալ միջոցառումները. հեղեղավտանգ տեղամասերի հետախուզում, վտանգավոր տեղամասերի հայտնաբերում, կանխարգելիչ աշխատանքների գնահատում, գետի հունի մաքրում և ափերի ամրացում, սելավատարի հունի մաքրում և ափերի ամրացում:

Շենքերի և շինությունների փլուզումից, հնարավոր հետևանքներից խուսափելու համար իրականացնել դրանց ամրացման աշխատանքներ:

Ճանապարհատրանսպորտային պատահարների կանխարգելման նպատակով անհրաժեշտ է իրականացնել վթարային կամուրջների ամրացման և վերականգնման աշխատանքներ: Ձմեռային սեզոնի համար ավազի և աղի պաշարների կուտակում, համապատասխան տեխնիկայի նախապատրաստում:

Կարկուտի հետևանքներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է մարզի մնացած համայնքներում շարունակել հակակարկտային կետերի տեղադրման աշխատանքները:

Հրդեհների մարման աշխատանքների արդյունավետությունը բարձրացնելու համար բնակավայրերում իրականացնել հիդրանտների տեղադրում և մշտական ջրով ապահովված ջրավազանների կառուցում: Անհրաժեշտ է իրականացնել նաև կոմունալ-էներգետիկ համակարգի վթարային տեղամասերի վերականգնում:

ՄԶԾ-ով նախատեսվել է ՀԱԷԿ-ին հարակից 10կմ շառավղով տարածքում (նախահարձակ պաշտպանական միջոցառումների իրականացման (5կմ) և շտապ պաշտպանական միջոցառումների իրականացման (5-10կմ) գոտիներ) բնակվող բնակչությանն ապահովել կալիում-յոդի հաբերով և անհատական պաշտպանական միջոցներով:

Ռիսկերի նվազեցման գործընթացում կարևորվում են սեյսմիկ ռիսկի նվազեցման միջոցառումները, մարզին սպառնացող համաճարակը, աղետների վերաբերյալ տեղեկատվական, վերլուծական, ինչպես նաև ազդարարման, իրազեկման աշխատանքների կազմակերպման և իրագործման դերը:

11.2. Իրականացման առաջընթացը

Տարվա ընթացքում ապահովվել է համագործակցությունը հանրապետական գործադիր մարմինների բոլոր տարածքային ծառայությունների հետ, այդ թվում՝ ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայության Արմավիրի մարզային փրկարարական վարչության, ՀՀ ոստիկանության Արմավիրի մարզային վարչության, տարածքային զինկոմիսարիատների, սահմանապահ 2037 ռուսական և մարզի տարածքում տեղակայված հայկական զինվորական մասերի հետ:

2015 թվականին ևս մշտական աջակցություն է ցուցաբերվել ամառային և ձմեռային զորակոչի, զորահավաքային նախապատրաստության կազմակերպմանը, ուսումնավարժական պարապմունքներին, մարզային զորակոչային հանձնաժողովի նիստերի կազմակերպմանը և ապահովմանը, զորակոչից և հաշվառումից խուսափող զորակոչիկների հայտնաբերման գործընթացին, նախազորակոչային տարիքի պատանիների կցագրմանը, ռազմական ուսումնական հաստատություններում սովորել ցանկացողներով համալրմանը:

2015թ. ընթացքում մարզ են այցելել ՀՀ Նախագահը, ՀՀ վարչապետը, նախարարները և մի շարք գործադիրի ներկայացուցիչներ, ինչպես նաև 2015թ. նոյեմբերին մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակի մասին հաշվետվությունը ՀՀ Արմավիրի մարզպետը ներկայացրել է ՀՀ Նախագահին:

2015թ. ՄԶԾ-ի կարիքների գնահատումը կազմել է 87,000.0հազ. դրամ: Ընդհանուր առմամբ 2015թ. ՄԶԾ-ով այլ աղբյուրներով իրականացվող թվով 3 ծրագրերի խնդիրը բաց է մնում՝ հնարավոր ֆինանսավորման աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով:

11.3. Խնդիրները

Փոփոխություններ կատարել ապահովագրական գործունեությունը համակարգող օրենսդրական դաշտում՝ հնարավորություն ստեղծելով ապահովագրելու նաև գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ռիսկերը արտակարգ իրավիճակների դեպքում:

11.4. Քաղած դասերը և հետագա քայլերը

Մշակել աղետների ռիսկերի, հետևանքների և կորուստների մասին վիճակագրական տեղեկատվությունների և տվյալների հավաքագրման հստակ մեխանիզմ, որի արդյունքում կձևավորվի տվյալների շտեմարան, որը հնարավորություն կտա միջազգային, տարածաշրջանային, պետական և տեղական մակարդակներով առկա տվյալների ազատ փոխանակման:

Մշակել և հաստատման ներկայացնել աղետների ռիսկի նվազեցման Արմավիրի մարզային թիմի գործողությունների ծրագիրը, որով կհստակեցվեն ինչպես թիմի գործառույթները, այնպես էլ կիրականացվեն մոնիտորինգի և գնահատման աշխատանքներ՝ կիսամյակային և տարեկան կտրվածքով:

Ստեղծել ճգնաժամային կառավարման ժամանակակից կենտրոն՝ իր տարածքային (մարզային ու համայնքային) և գերատեսչական ենթահամակարգերով, որը թույլ կտա օգտագործել տեղեկությունների հավաքման, վերլուծության և որոշումների կայացման ժամանակակից տեխնոլոգիաներն ու մեթոդները:

ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ ՂԵԿԱՎԱՐ՝ **Փ.ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ**